

Araştırma Makalesi

Kadın Kooperatiflerinin Yerel Ekonomik Kalkınmadaki Rolü

The Role of Women's Cooperatives On Local Economic Development

Elif NUHOĞLU Yüksek Lisans Mezunlu, Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü https://orcid.org/0009-0003-1255-3219	Emine Demet EKİNCİ HAMAMCI Doç. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi emine.hamamci@erzurum.edu.tr https://orcid.org/0003-2808-2186
--	---

Makale Geliş Tarihi	Makale Kabul Tarihi
02.10.2024	09.04.2025

Öz

Bu çalışmanın amacı, kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerinde yaratacağı etkileri tespit etmektir. Bu doğrultuda çalışmada Erzurum'da yer alan kadın kooperatifleri ile bir saha araştırılması yürütülmüştür. Erzurum Teknik Üniversitesi-Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından 29.12.2022 tarihinde verilen 13 karar sayılı onay ile saha araştırmasında kadın kooperatiflerine üye 173 kadın ile bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırmada kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerindeki rolüne yönelik ifadeler için açıklayıcı faktör analizi yapılmış ve sekiz faktör belirlenmiştir. Bu faktörler; ekonomik ve toplumsal hayat, yerel üretim, yerel ürün, yöre yatırımları, kadın istihdamı, hane geliri, kadının sosyalleşmesi ve kadının kişisel gelişimi olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca açıklayıcı faktör analizi sonucu elde edilen sekiz faktöre yönelik katılımcıların tutumlarının kadın kooperatiflerinin lokasyonuna, türüne ve faaliyet süresine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini bulmak için Mann-Whitney-U Testi yapılmıştır. Sonuç olarak yerel ekonomik kalkınma faktörlerine yönelik katılımcıların tutumlarının kadın kooperatifinin lokasyonuna ve türüne göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Bununla birlikte faaliyet süresine göre kadın kooperatiflerinin kadının sosyalleşmesi, yöre yatırımları, kadın istihdamı, hane geliri, kadının kişisel gelişimi ve yerel üretim üzerindeki etkisi istatistiki olarak %5 önem düzeyinde anlamlı farklılık göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Yerel Ekonomik Kalkınma, Kadın Girişimciliği, Kadın Kooperatifleri, Açıklayıcı Faktör Analizi, Erzurum.

Abstract

The aim of this study is to determine the impact that women's cooperatives have on local economic development. In this context, a field study was conducted with women's cooperatives located in Erzurum. With the approval issued on 29.12.2022 under Decision No. 13 by the Erzurum Technical University Scientific Research and Publication Ethics Committee, a survey was conducted with 173 women who are members of these cooperatives. In the study, an exploratory factor analysis was performed on statements regarding the role of women's cooperatives in local economic development, and eight factors were identified. These factors were named as follows: economic and social life, local production, local products, regional investments, women's employment, household income, women's socialization, and women's personal development. Additionally, a Mann-Whitney U Test was conducted to determine whether participants' attitudes toward the eight factors obtained through exploratory factor analysis differed significantly based on the location, type, and years of experience of the women's cooperatives. As a result, it was found that participants' attitudes toward local economic development factors did not show a statistically significant difference based on the location and type of the cooperative. However, according to the cooperative's years of experience, the impact of women's cooperatives on women's socialization, local investments, women's employment, household income, women's personal development and local production showed a statistically significant difference at the 5% level.

Önerilen Atıf /Suggested Citation

Nuhoğlu, E. & Ekinçi Hamamcı, E.D., 2025, Kadın Kooperatiflerinin Yerel Ekonomik Kalkınmadaki Rolü, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 60(2), 1377-1403.

Keywords: *Local Economic Development, Women Entrepreneurship, Women's Cooperatives, Exploratory Factor Analysis, Erzurum.*

1. Giriş

Günümüzde bölgesel kalkınma politikalarını yönlendiren yerel ekonomik kalkınma yaklaşımı (YEK), "kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının yerel boyutta ekonomik büyümeyi ve istihdamı daha iyi koşullara taşımak için birlikte çalıştığı süreç" olarak tanımlanmaktadır (WB, 2003, s. 1). Bir başka tanımlamada ise YEK, uygun iş ortamının yaratılması ve ekonomik faaliyetlerin canlandırılması nihai hedefiyle, küresel bağlamda yerel kaynakları ve rekabet avantajını kullanarak belirli bir bölgede kamu ve özel sektör paydaşları arasında ortaklık ve iş birliği faaliyetlerini destekleyen, ortak bir kalkınma stratejisi tasarlayan ve uygulayan katılımcı süreç olarak kabul edilmektedir (ILO, 2002, s. 5).

YEK; ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel ve çevresel boyutlarda sürdürülebilir kalkınmayı hedeflemekte, bu hedef doğrultusunda yerel kaynakları harekete geçirmekte ve yerel aktörleri sürece dâhil ederek karar ve uygulama sürecini aşağıdan yukarıya doğru işletmektedir. Kalkınma sürecinin başarıya ulaşmasında hükümet, yerel topluluklar, özel sektör, sivil toplum kuruluşları, kalkınma ajansları vb. farklı yerel paydaşların kalkınma sürecine katılımı ve iş birliği büyük öneme sahiptir. Bu yerel paydaşlardan biri de yerel kalkınmaya destek sağlayan ve sivil toplumun ekonomik örgütlenmesi olarak kabul edilen kooperatiflerdir.

Kooperatifler gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Kooperatifler, ekonomik açıdan atıl kaynakların harekete geçirilmesine, tarımın ve küçük çaplı üretimin sanayiye entegrasyonuna, mikro krediye erişim imkânlarının artırılmasına, girişimcilik ve örgütlenme kültürünün gelişmesine katkıda bulunurken sosyal açıdan kırsal kalkınmanın sağlanmasına, kırsal kesimden göçün önlenmesine, yoksulluğun azaltılmasına vb. imkân tanımaktadır. Kooperatifler, özellikle kadın yoksulluğunun azaltılmasında, kadın girişimci sayısının artırılmasında, kadının iş gücüne katılımının pekiştirmesinde, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasında kısaca kadının ekonomik ve sosyal hayatta yerinin güçlendirilmesinde etkili araçlardan biri olarak kabul edilmektedir (Aksoy ve Günay 2018).

Bu çalışma, kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerinde yaratacağı etkilere odaklanmakta ve Erzurum'da faaliyet gösteren 16 kadın kooperatifine ortak kadınlar ile yürütülen bir saha araştırmasına dayanmaktadır. Araştırmanın başlıca hedefi kadın kooperatiflerinin gelir, istihdam, toplumsal hayata katılım, toplumsal cinsiyet eşitliği, yoksullukla mücadele vb. sosyoekonomik faktörler üzerindeki etkisini tespit ederek Erzurum özelinde kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınmadaki rolünü irdelemektir. Ayrıca kadın kooperatiflerine ortak kadınların genel demografik özelliklerini ve kooperatiflerin kadınların hayatında yol açtığı değişiklikleri tespit etmek araştırmanın diğer önemli hedefleridir.

Yapılan literatür incelemesi sonucunda Erzurum ili özelinde kadın kooperatiflerine yönelik bilimsel bir çalışmanın olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle çalışma sonucunda elde edilecek ampirik bulgular ile literatüre katkı sağlanabileceği düşünülmektedir. Ayrıca bulgular ışığında Erzurum'daki kadın kooperatiflerine yönelik toplumsal farkındalığın artırılabilmesi ve Erzurum özelinde ileriye dönük kalkınma stratejilerine katkı sağlanabileceği düşünülmektedir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde kadın kooperatifleri üzerine yapılan bilimsel araştırmalar aktarılırken ikinci bölümde araştırmanın yöntemi hakkında bilgi verilmektedir. Üçüncü bölümde ise Erzurum'da yapılan saha araştırmasının ampirik sonuçları aktarılmaktadır.

2. Teorik Çerçeve ve Literatür Özeti

Kadın kooperatifleri, ihtiyaçları ve öncelikleri temelinde hizmet geliştirmek üzere yerel kadın grupları tarafından oluşturulan bir yapı olarak tanımlanmaktadır (Duguid, Durutaş ve Wodzicki 2015, s. 23). Bu yapı, kadınları bir araya getirerek birbirlerine destek olmalarına, kaynak paylaşımında bulunmalarına ve ortak hedefler doğrultusunda çalışmalarına olanak sağlamaktadır. Kadın kooperatifleri, tarım ve tarım dışı olarak farklı alanlarda faaliyet göstermekte ve buna bağlı olarak da amaçları değişmektedir. Amaçları faaliyet alanına göre değişmekle birlikte, literatürde kadın kooperatiflerinin kadının sosyal ve ekonomik anlamda güçlendirilmesinde ve toplumsal kalkınmanın sağlanmasında başlıca araçlardan biri olduğu genel kabul görmektedir.

Kooperatifler, ekonomik iş birliği örneği olarak kadınlara öncelikle istihdam imkânı sunmakta, kadının emeğini görünür kılarak ücretlendirilmesine ve kayıtlı sektörlerle entegrasyonlarına olanak sağlamaktadır. Böylece kadınlar kendilerine ait bir gelire sahip olmakta ve kadınların yaşam standartları iyileştirilebilmektedir.

(Nippierd, 2002; Majurin, 2012; Tesfay ve Tadele, 2013). Aynı zamanda kadının artan geliri, hanesinin ekonomik ve gıda güvenliğine de katkı sağlayabilmektedir (Bharti, 2021).

Kooperatiflerin ekonomik anlamda kadınlara getirdiği diğer önemli avantaj, kadınların girişimci olarak toplumda yer almasına imkân tanınmasıdır. Kaynaklara erişimde dezavantajlı gruplar arasında yer alan kadınların kooperatif aracılığıyla iş, finansal hizmetler, mülk ve diğer üretken varlıklar, beceri geliştirme ve piyasa bilgileri dâhil olmak üzere ekonomik kaynaklara ve fırsatlara erişimleri artabilmektedir (Eyben ve Cornwall, 2008). Böylece kadınlar, kendi işlerini kurarak teknik becerilerini ve kurumsal olarak işini yürütebilme kapasitesini geliştirebilmektedir (McKay 2001) Ayrıca girişimci kadınlar, kooperatifler aracılığıyla diğer üretici kadınlarla destek ağları oluşturabilmekte, toplu olarak daha iyi sözleşme şartları ve fiyatlar için pazarlık güçlerini artırabilmektedir (Herbel, Crowley, Haddad ve Lee, 2012).

Kadın kooperatifleri, ortaklarının ekonomik çıkarlarını geliştirmeye yönelik önemli bir organizasyon olarak görülse de yalnızca ekonomik yönüyle sınırlandırılmaz. Kadın kooperatifleri, kadınların öz saygılarını ve öz güvenlerini geliştirmeye yardımcı olurken kadınların kendi zorluklarını tanımlayabilecekleri, karar alabilecekleri ve riskleri yönetebilecekleri güvenli bir ortam yaratabilmekte; iş-yaşam dengesini sürdürmelerine olanak sağlamaktadır (Gangwar ve ark., 2004; Adhikari ve Goldey, 2010; Carrasco, 2019; Bharti, 2021). Ayrıca eğitim olanaklarından eşit yararlanamayan kadınlar için fırsatlar sağlayarak iş dünyasını tanımlarına yardımcı olmaktadır. Diğer taraftan kadınları kooperatif içerisinde kurul üyeliği ya da liderlik gibi pozisyonlara teşvik etmekte, lider kadınlara gelişmiş bir statü ve söz hakkı vermektedir (Majurin, 2012).

Kadın kooperatifleri, ortaklarının sosyal ve ekonomik anlamda güçlendirilmesine önemli katkılar sağlarken kadının güçlenmesiyle ortaya çıkan faydalar bireysel katkıları aşarak toplumsal hayata yansımaktadır. Öncelikle kadın kooperatifleri, yörenin üretim ve istihdam olanaklarını artırmakta, kadının iş gücüne katılımını teşvik etmekte, girişimcilik ruhunun genişlemesiyle yörenin ekonomik büyümesini desteklemektedir. Ayrıca yoksullukla mücadelede ve toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sağlamakta (Majurin, 2012), yörenin sosyal sermayesini güçlendirmektedir. Diğer taraftan kooperatifler, eşitlik, dayanışma, sosyal sorumluluk, gönüllü ortaklık, demokratik katılım vb. ilkeleri, başta ortakları olmak üzere tüm topluma benimsetmekte ve demokratik toplum düzenine katkı sağlamaktadır (Myers, 2015) Böylece siyasi sürece katılım ve toplumsal sorunlara farkındalığı artırmaktadır (Singh, Rewani, Rathore, ve Garg 2018).

Türkiye’de kooperatifçilik faaliyetlerinin uzun bir tarihsel süreci olmasına rağmen kadın kooperatif faaliyetlerinin daha yakın bir geçmişi olduğu ve ilk kadın kooperatifinin 1999 yılında faaliyete geçtiği görülmektedir (Duguid ve ark., 2015, s. 19). 2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de kadın kooperatifleri, yoksullukla mücadelede önemli bir araç olarak kabul edilmiş ve Anadolu’ya yayılmıştır. (KEİG, 2015) Bu duruma paralel olarak kadın kooperatiflerini konu edinen bilimsel çalışmalarda da son yıllarda artış meydana gelmiştir. Söz konusu çalışmalar, uluslararası literatür ile benzerlik göstermekte olup çalışmalarda ağırlıklı olarak kadın kooperatiflerinin kadının güçlendirilmesi ve yörenin sosyoekonomik kalkınması üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Ayrıca çalışmalarda kadın kooperatiflerinin işleyiş süreci ve karşılaştıkları problemler irdelenmiştir. Bu çalışmalardan birkaçı aşağıda kısaca özetlenmektedir.

Özdemir (2009) çalışmasında Türkiye’de feminist STK olarak tanımlanan Amargi Kadın Kooperatifini ele alarak bu kooperatifin işleyişi ve uygulanabilirliğini incelemiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan tematik sözlü tarih yönteminin kullanıldığı çalışmada Amargi kooperatifinin farklı statülerden gelen gruplardan oluştuğu, yatay örgütlenme yapısı içerisinde kooperatif faaliyetlerinin gönüllülük esasıyla yürütüldüğü belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre kooperatif faaliyetlerinin gönüllülük esasıyla yürütülmesi, kadınların kendilerini daha rahat ifade edebilmelerini sağlamakta, bununla birlikte gönüllülerin hangi işi, nasıl yapacaklarını bilememelerine yol açabilmektedir.

Sönmez (2011), Amasya ve Çorum kırsalında yer alan kadın kooperatifleri ile yürüttüğü çalışmada kırsalda kadın kooperatiflerinin kadınların iş gücüne katılımı üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlamıştır. Saha araştırmasına 117 kooperatif ortağı kadın katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre kadın kooperatifleri kadınların ürettikleri ürünlerin daha geniş pazarlara daha düşük fiyatla ulaşmasına olanak sağlamakta, gelirlerinde artışa yol açmaktadır. Ayrıca kadın kooperatifleri, kadınların girişimcilik ruhlarını da harekete geçirerek gelecekte kooperatifle birlikte et-süt ürünleri işleyecek bir işletme kurma ve yönetme planlarını tetiklemektedir. Bununla birlikte Köprübaşı kadın kooperatifinde erkek ortaklar da yer almakta ve erkek ortaklar kadınların girişimcilik ruhlarını yeterli görmeyerek kadınların yönetimde tek başına başarıyı yakalayamayacaklarını düşünmektedir. Bu durum kadınların kooperatiflerde ikinci planda kalmasına neden olabilmektedir.

Varol (2013) çalışmasında kadının güçlendirilmesinde kadın kooperatiflerinin rolünü tespit etmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda çalışmada İstanbul'da faaliyet gösteren 6 kadın kooperatifi üzerinde bir saha araştırması yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre kadınlar, kooperatif modelini desteklemekte, bununla birlikte kooperatifin devamlılığını ve başarısını sağlayabilmek için ekonomik güçlükler ile karşılaşmaktadırlar. Ayrıca kooperatif faaliyetleri sonucu yeterli kazanç elde edemedikleri takdirde aile baskısına maruz kalmaktadırlar. Diğer taraftan kadın kooperatiflerinin yarattığı içsel güç ve birlikte güç yoluyla kadınlar psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler.

Avşar (2017) çalışmasında kırsal kalkınmada kadın kooperatiflerinin rolüne odaklanarak Eskişehir'e bağlı ilçelerde kadın kooperatifi kurulmasına yönelik dinamik yapıları ve potansiyelleri tespit etmeyi amaçlamıştır. 381 kadının katıldığı saha araştırmasında Eskişehir'in kırsal alanlarında kadınlara yönelik kooperatiflerin kurulabilmesi için büyük bir potansiyelin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte kadınların kooperatif faaliyetlerine ilişkin yeterli bilgiye sahip olmadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca Eskişehir'in bazı kırsal bölgelerinde kadınların kooperatife ortak olmalarında hane içi sorumlulukların ve ataerkil toplum yapısının önemli bir engel oluşturduğu görülmüştür.

Akkaya (2018) çalışmasında sürdürülebilir kırsal turizmin gelişmesinde kadın kooperatiflerinin önemini incelemiştir. Ayrıca kadın kooperatiflerinin finansal yapılarını tespit etmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda Türkiye'nin çeşitli illerinde faaliyetini sürdüren 99 kadın kooperatifi ile bir araştırma yürütülmüştür. Elde edilen bulgular neticesinde kadın kooperatiflerinin finansal sorunları olduğu, özellikle öz sermaye yetersizliği yaşadıkları belirlenmiştir. Sürdürülebilir kırsal turizmin gelişmesini sağlamak amacıyla kadın kooperatiflerinin finansal yönden güçlendirilmesi gerektiği savunulmuştur.

Kazar (2019) çalışmasında parasal ve katılımcı yaklaşım bağlamında kadın kooperatiflerinin kadın yoksulluğunun azaltılmasındaki rolünü araştırmıştır. Bu doğrultuda çalışmada İstanbul ve Bursa'da faaliyet gösteren 13 kadın kooperatifinde çalışan toplam 112 kadın ve bu kooperatiflerde başkanlık görevini yürüten 10 kadın ile farklı araştırma tekniklerinin uygulandığı üç saha araştırması yürütülmüştür. Kooperatif çalışanları ile yapılan araştırma sonuçlarına göre parasal yaklaşım açısından kadın kooperatifleri, yoksulluğun azaltılmasında sınırlı bir role sahiptir. Bununla birlikte katılımcı yaklaşım açısından kadın kooperatifleri, çalışan kadınların kendi sosyoekonomik durumları üzerinde olumlu katkı sağlamaktadır. Kooperatif başkanları ile yürütülen araştırma sonuçlarında kadın başkanların kooperatif öncesinde de meslek sahibi oldukları ve gönüllü olarak kooperatif faaliyetlerinde yer aldıkları tespit edilmiştir. Ayrıca kooperatif başkanları ve çalışanları arasında eğitim ve gelir düzeyi açısından farklılıklar olduğu, bu yönüyle kooperatiflerin kendi içlerinde heterojen bir yapı gösterdiği belirlenmiştir.

Serinikli (2019) çalışmasında kırsalda yaşayan mikro girişimci kadınların mevcut girişimcilik faaliyetlerini ve kadınların kooperatifleşmeye karşı tutumlarını tespit etmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda çalışmada Edirne'nin kırsal kesimlerinde yaşayan 364 kadın ile bir saha araştırması yürütülmüştür. Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların yaklaşık %87'si tarım sektöründe aktif yer alırken %47,8'i kendisine ait bir gelire sahiptir. Ayrıca katılımcıların sadece %7,1'i kooperatif ortağıdır. Bununla birlikte kadınlar, kooperatiflere karşı olumlu bir tutum sergilemekte ve kooperatif kurma konusunda isteklidirler.

Kurtege Sefer (2020) çalışmasında tarımsal kadın kooperatiflerine yönelik politikaları sınıf ve cinsiyet perspektifinden irdelemeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda çalışmada kadın kooperatiflerinde kadın istihdamı ve finansal sürdürülebilirlik ile ilgili sorunlar ele alınarak çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. İnceleme sonuçlarına bağlı olarak kadın kooperatiflerinin tek bir bakanlık çatısı altında toplanması, kooperatiflerin görev ve amaçlarının yasal mevzuatlarla netleştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca kırsal kadın girişimciliğini teşvik eden ve küçük üreticileri destekleyen yasal düzenlemelerin yetersiz kaldığı, kadınların deneyim ve ihtiyaçlarını temel alan yerel yönetim anlayışının önem teşkil ettiği belirtilmiştir.

Ceylan (2021) çalışmasında kırsalda yaşayan kadınların sosyal kooperatiflerin oluşturulmasındaki rolünü irdelemeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda Afşar kırsalında bir saha çalışması yürütülmüştür. Nitel araştırma tekniklerinin uygulandığı çalışmada kadın kooperatifinin yerel ürünleri işleme becerileri, çalışma şekilleri, eğitim ve mesleki donanımları, geleneksel aile yapısında dönüşüme öncülük etme vb. hususlarda hem ortaklarına hem de yöreye sosyoekonomik katkılar sağladığı tespit edilmiştir.

Kahrıman (2021) çalışmasında Balıkesir'de yer alan bir kadın kooperatifine ortak kadınların kooperatife ortak olma süreçlerini ve yaşadıkları deneyimleri araştırmayı amaçlamıştır. Nitel araştırma tekniklerinin kullanıldığı çalışmada kadınların en iyi yaptıkları iş olarak gördükleri mutfak işlerine odaklandıkları ve bu yeteneklerini yörenin geleneksel mutfagını kamusal alanda tanıtmak amacıyla kooperatifin faaliyet alanına aktardıkları tespit edilmiştir. Ayrıca kadınlar, kooperatif ortaklığı sonrası gerek ev gerekse iş hayatında yüklerinin arttığını,

buna karşılık yeterli ekonomik kazanç elde edemediklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte üyelik sonrası kadınlar, önemli bireysel ve toplumsal kazanımlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Akgül (2022) çalışmasında kırsalda yaşayan kadınların sahip oldukları yöreye özgü ekolojik bilgiyi kadın kooperatifleri aracılığıyla üretime nasıl dönüştürebileceklerini araştırmıştır. Ankara Afşar Bala'm Kadın Kooperatifi ile yapılan saha araştırması sonuçlarına göre kadın kooperatifleri, kadınların ekolojik sistem, biyoçeşitlilik ve kültürel değerler hakkında sahip oldukları bilgiyi kullanmalarına olanak sağlamaktadır. Kadınlar geleneksel bilgileri modern yöntemler ile birleştirerek üretime aktarmaktadır.

Ayhan Sezer (2022) çalışmasında Mersin'de kadın kooperatiflerinin kadın yoksulluğunu azaltmadaki rolünü tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışmada Mersin ilinde yer alan 13 kadın kooperatifine ait genel veriler irdelenerek kadın yoksulluğunu azaltmada kadın kooperatiflerinin önemli role sahip olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte ekonomik gücü yetersiz olan kadın kooperatiflerinin varlıklarını devam ettirebilmeleri ve üretimlerini sürdürülebilmeleri için gerek merkezi gerekse yerel yönetimler tarafından desteklenmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Demircan Yıldırım (2022), Batı Akdeniz Bölgesindeki Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi ile yürüttüğü saha araştırmasında kadın kooperatiflerinin kadınların sosyal ve ekonomik yaşamlarındaki etkilerini tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırmada kadın kooperatiflerinin kadınlara istihdam olanağı sağlarken kadınların kayıtlı ekonomide yer almasını mümkün kıldığı, kadınların artan gelirleriyle yoksulluk düzeylerinin göreceli olarak azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca araştırmaya katılan kadınlar, ekonomik özgürlükleri ile öz güvenlerinin arttığını ve toplumda güçlendiklerini ifade etmiştir. Bununla birlikte toplumun kadınlara yüklediği cinsiyet rollerinde değişiklik olmadığı, kadınların hane içindeki görevlerinin devam ettiği tespit edilmiştir.

Erdoğan (2022) çalışmasında Gaziantep'te yer alan kadın kooperatiflerinin kadının sosyoekonomik konumuna etkisini tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırmada kadınların kooperatif ortaklığı sonrası elde ettikleri gelir ile aile içi kararlarda daha etkin olduğu, yakaladıkları istihdam olanağı ile üretimlerinin görünür kılındığı, böylece toplumsal hayatta kadınların yeni roller edindiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Gökçe (2023) çalışmasında Bursa Zeyniler Mahallesi'nde yer alan kadın kooperatifindeki kadın ortakların kimlik gelişimini ve güçlenme deneyimlerini analiz etmeyi amaçlamıştır. Saha araştırması kooperatifte aktif olarak yer alan 19 ortak, bir ortak yakını ve bir yerel yönetici ile yürütülmüştür. Betimsel analiz yöntemlerinin kullanıldığı çalışmada kooperatif faaliyet ve öğrenmelerinin ortaklar arası karşılıklı bağlılığı derinleştirdiği, ortak girişim faaliyetlerini çeşitlendirildiği ve böylece topluluk kimliğini geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca kadınların kooperatif faaliyetleri sonrası toplumsal cinsiyet eşitliğine karşı farkındalık kazandıkları ve kadınların özellikle sosyal ve psikolojik yönden güçlendiği tespit edilmiştir.

Sonuç olarak kadın kooperatifleri hem kadınların hem toplumsal hayatın güçlendirilmesi için önemli katkılar sağlamakta, toplumda kadınları, aktif değişimin temsilcisi yapmaktadır. Bununla birlikte çalışmalar kadın kooperatiflerinin sayısının yeterli olmadığını göstermektedir (Bharti, 2021). 2024-Eylül dönemi itibarıyla Türkiye'deki toplam kooperatif sayısı 11.438 iken kadın kooperatiflerinin sayısı 1178'dir (Ticaret Bakanlığı, 2024). Söz konusu rakamlar ışığında Türkiye nüfusunun yaklaşık %50'sini oluşturan kadınların toplam kooperatifler içerisinde sadece %10'luk bir paya sahip olduğu ve bu nedenle kadın kooperatifleşme hareketinin yetersiz kaldığı ifade edilebilir. Ayrıca kadın kooperatifleri üretim ölçeğinin genişletilememesi, finansal kaynaklara ve varlıklara erişilememesi, yönetimin profesyonelleştirilememesi, yerel ve merkezi otoritenin yetersiz desteği, toplumsal cinsiyet rolleri gibi problemler ile de mücadele etmektedir.

3. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

3.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bu çalışma, Erzurum'da yer alan kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerinde oluşturabileceği etkileri konu edinmektedir. Araştırmanın başlıca hedefleri üç başlık altında ele alınabilir:

- **Erzurum ilinde kadın kooperatifi ortaklarının genel demografik özelliklerini tespit etmek:** Sosyoekonomik gelişmişlik seviyesi açısından 5. kademe iller arasında yer alan Erzurum'da kadının işçi ve işveren olarak iş gücüne katılım oranı Türkiye ortalamasının gerisinde kalmaktadır. Bu bağlamda çalışmada geleneksel aile yapısının hüküm sürdüğü Erzurum'da kooperatife ortak kadınların genel demografik özelliklerini tespit etmek amaçlanmaktadır.

- **Erzurum ilinde kadın kooperatiflerinin kadınların hayatlarında yol açtığı değişiklikleri tespit etmek:** Türkiye'de birçok kadın, yeterli maddi ve manevi desteği bulamadığı için ekonomik hayatın dışında

kalmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin sosyoekonomik kalkınmasını sağlamak ve bu süreci sürdürülebilir kılabilmek için ekonomik değer yaratan kadın girişimci sayısını arttırmak ve var olan kadın girişimcileri güçlendirmek gerekmektedir. Bu bağlamda araştırmada kadınların kooperatife ortaklık sürecinde karşılaştıkları problemleri, problemlerin çözümünde kooperatiflerin etkisini ve kooperatiflerin kadınların hayatları üzerindeki etkilerini belirlemek hedeflenmektedir.

- Erzurum ilinde kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerindeki etkilerini tespit etmek:

Kadın kooperatifleri, kadınların iş gücü piyasasına işçi ve işveren olarak daha fazla katılmasına olanak sağlayarak hem yoksulluğun hem de toplumsal cinsiyet eşitliği ile sosyal kırılganlığın azaltılmasına imkân sağlayabilmekte, böylece yerel ekonomik kalkınma hedeflerinin başarılmasında önemli bir güç oluşturmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada kadın kooperatiflerinin gelir, istihdam, toplumsal hayata katılım, toplumsal cinsiyet eşitliği, yoksullukla mücadele vb. sosyoekonomik faktörler üzerindeki etkisini tespit ederek Erzurum özelinde kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınmadaki rolünü irdelemek amaçlanmaktadır.

3.2. Araştırmanın Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Kadın kooperatifleri ve yerel ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi konu edinen bu çalışma, saha araştırmasına dayanmakta ve "tanımlayıcı araştırma" tipine uymaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Kapalı uçlu sorulara dayalı anket formunun hazırlanmasında farklı ulusal ve uluslararası bilimsel çalışmalardan faydalanılmıştır (Varol, 2013; Nair ve Moolakkattu, 2015; Duguid ve Weber, 2016; Avşar, 2017; Kazar, 2019; Yıldırım alp ve ark., 2021; Ahiler Kalkınma Ajansı, 2022; Belete ve Valand, 2022).

Erzurum'daki kadın kooperatiflerinin ortaklarına uygulanan anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kadın kooperatiflerine ortak kadınların genel demografik özelliklerini ve hane gelirini tespit etmeye yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde kadın kooperatiflerine ortaklık süreci ve sonrasında katılımcıların yaşadıkları problemleri ve kooperatifin hayatlarında rol açtığı değişiklikleri tespit etmek amaçlanmaktadır. Üçüncü bölümde ise kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerindeki etkilerini tespit etmeye yönelik 5'li likert ölçeğine (1: Tamamen katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum ve 5: Tamamen katılıyorum) göre hazırlanmış ifadeler yer almaktadır. Bu ifadelerde yerel ekonomik kalkınma stratejilerinin ve kadın kooperatiflerinin ortak amaçları dikkate alınarak söz konusu amaçlar yedi başlık altında gruplandırılmıştır. Bu gruplar; iş gücüne katılım ve girişimcilik; yerel işletmeler ve yatırım; hane geliri ve yoksulluğun giderilmesi; kişisel gelişim; sosyal hayata katılım; toplumsal cinsiyet eşitliği ile bölgesel rekabet edebilirlik ve kalkınma şeklinde ifade edilmiştir.

3.3. Araştırmanın Evreni, Örneklem Seçimi ve Sınırlılıkları

Erzurum ilinin coğrafik sınırları araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır. Araştırmada ana kütleyi belirlemek için Erzurum Ticaret İl Müdürlüğü ve Erzurum Sanayi ve Ticaret Odası ile irtibata geçilerek Erzurum'da kadın kooperatiflerinin sayısı ve bu kooperatiflere ortak kadın sayısı tespit edilmiştir. Buna göre 2022 Kasım ayı itibarıyla Erzurum'da toplam kadın kooperatifi sayısı 16 iken bu kooperatiflere ortak kadın sayısı toplam 174'tür. Söz konusu kadın kooperatiflerinin 7 tanesi Erzurum il merkezinde bulunmakta ve bu kooperatiflerde ortak olarak 90 kadın yer almaktadır. Erzurum'a bağlı ilçelerde ise toplam 9 kadın kooperatifinde 84 kadın ortak bulunmaktadır.

Araştırmada bilgi toplanırken tam sayım yöntemi tercih edilmiş; buna bağlı olarak 16 kadın kooperatifi ve 174 kooperatife ortak kadın araştırmanın kapsamını oluşturmuştur. Erzurum Teknik Üniversitesi-Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından 29.12.2022 tarihinde verilen 13 karar sayılı onay ile saha araştırması Ocak-Nisan 2023 tarihleri arasında yürütülmüş, 16 kadın kooperatifine ortak 173 kadının katılımıyla anket çalışması tamamlanmıştır.

Araştırmanın başlıca sınırlılığı, Erzurum özelinde kadın kooperatiflerine odaklanarak kooperatiflerin yerel kalkınma üzerindeki etkilerinin irdelemesidir. Bu durum araştırma sonucu elde edilecek bilgilerin Erzurum ili ile sınırlı kalmasına neden olmaktadır.

3.4. Araştırmanın Veri Analizi

Anket sonucu elde edilen veriler SPSS İstatistik Paket Programı kullanılarak farklı istatistiki yöntemler ile değerlendirilmiştir. Bu noktada öncelikle Cronbach Alfa Güvenirlilik katsayısı kullanılarak anket sorularının güvenilirlik analizi yapılmıştır. Ayrıca her bir sorunun bu katsayıya katkısı incelenerek herhangi bir sorunun çıkarılması durumunda α değerinin artış seyrinin nasıl bir değişim sergilediği izlenmiştir. Sonuç olarak hem Cronbach's Alfa değerinin 0,975 ile yüksek güvenilir seviyede olduğu tespit edilmiş hem de α değerinin artış

seyrine göre anket sorularının istenilen olguyu başarıyla ölçtüğü belirlenmiştir. Anketin güvenilirliğinin tespitinden sonra yerel ekonomik kalkınma ifadelerine yönelik açılımlayıcı faktör analizi yapılmış ve elde edilen temel bileşenler ile kadın kooperatiflerinin faaliyetini yürüttüğü lokasyona (il-ilçe merkezi), türüne (tarım kooperatifi ve tarım dışı kooperatif) ve faaliyet süresine (1-5 yıl ve 6-10 yıl) göre katılımcıların tutumlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği Mann-Whitney-U testi ile sınanmıştır. Bu aşamada çalışmada sınanan araştırma soruları şu şekildedir:

- S1: Kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerinde oluşturduğu etkiler, kadın kooperatifinin faaliyet süresine göre anlamlı bir farklılık gösteriyor mu?
- S2: Kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerinde oluşturduğu etkiler, kadın kooperatifinin türüne göre anlamlı bir farklılık gösteriyor mu?
- S3: Kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerinde oluşturduğu etkiler, kadın kooperatifinin faaliyetini yürüttüğü lokasyona göre anlamlı bir farklılık gösteriyor mu?

4. Araştırmanın Ampirik Bulguları

4.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine ve Hane Gelirlerine İlişkin Bulgular

Tablo 1’de kadın kooperatiflerinde yer alan kadınlara ait demografik bilgiler verilmektedir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Katılımcıların Yaş Durumu	Yaş Aralıkları	N	%
	25-34	12	6,9
	35-44	65	37,6
	45-54	64	37,0
	55-64	25	14,5
	65 ve üstü	7	4,0
	Toplam	173	100,0
Katılımcıların Doğum Yeri	İl/İlçe	N	%
	Merkez	102	58,9
	İlçe	51	29,5
	Diğer iller	20	11,6
	Toplam	173	100,0
Katılımcıların Eğitim Durumu	Eğitim Durumları	N	%
	Okuryazar	1	0,6
	İlkokul	40	23,1
	İlköğretim	11	6,4
	Mesleki/Teknik Lise	21	12,1
	Genel Lise	37	21,4
	Ön Lisans/Lisans	58	33,5
	Lisansüstü	5	2,9
	Toplam	173	100,0
Katılımcıların Medeni Durumu	Medeni Durum	N	%
	Bekâr	18	10,4
	Evli	121	69,9
	Eşi ile boşanmış	19	11,0
	Eşi vefat etmiş	15	8,7
	Toplam	173	100,0

Tablo 1’e göre katılımcıların %37,6’sı 35-44 ve %37’si 45-54 yaş aralığındadır. Katılımcıların %88,4’ünün doğum yeri Erzurum’dur. Bununla birlikte katılımcıların %11,6’sının doğum yeri Erzurum dışındaki diğer illerdir (İstanbul, Ankara, Iğdır, Ardahan, Artvin, Malatya, Gaziantep). Erzurum dışında doğum yerine sahip katılımcılar, eşleri nedeniyle Erzurum’da ikamet ettiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların %69,9’u evli, %11’i

boşanmış ve %10,4'ü bekârdır. Katılımcılar eğitim durumlarına göre incelendiğinde %33,5'inin ön lisans/lisans, %23,1'inin ilkokul ve %21,4'ünün genel lise mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların %2,9'u lisansüstü mezunuyken %0,6'sı ise okuryazardır. Bu sonuç, farklı eğitim düzeylerine sahip kadınların kooperatif faaliyetlerinde bir araya geldiklerinin göstergesi olarak yorumlanabilir.

Tablo 2'de katılımcıların hane özelliklerine göre dağılımları verilmektedir.

Tablo 2: Katılımcıların Hane Özelliklerine Göre Dağılımları

Katılımcıların Eşlerinin Eğitim Düzeyi	Eğitim Düzeyi	N	%
	Okur-Yazar Değil	3	2,5
	İlkokul	30	24,8
	İlköğretim	12	9,9
	Mesleki/Teknik Lise	8	6,6
	Genel Lise	31	25,6
	Ön lisans/Lisans	23	19,0
	Lisansüstü	14	11,6
	Toplam	121	100
Katılımcıların Eşlerinin Çalışma Durumu	Çalışma Durumu	N	%
	Evet	107	88,4
	Hayır	14	11,6
	Toplam	121	100
Katılımcıların Eşlerinin Meslekleri	Meslekler	N	%
	Devlet Memuru	23	21,4
	Kamu İşçisi	17	15,8
	Tarım İşçisi	17	15,8
	Özel Sektör İşçisi	13	12,1
	Esnaf	12	11,2
	Emekli	20	18,7
	Esnek Güvencesiz İşçi	1	0,9
	Diğer	4	3,7
	Toplam	107	100
Katılımcıların Çocuklarının Yaşları	Yaş Aralıkları	N	%
	3-4	4	2,8
	5-6	7	4,8
	7-14	28	16,3
	15-18	50	34,5
	19-24	23	15,9
	25 ve üstü	33	22,8
	Toplam	145	100

Tablo 2'ye göre katılımcıların eşlerinin %25,6'sının genel lise, %24,8'inin ilkokul ve %19'unun ön lisans/lisans eğitim seviyesine sahip olduğu görülmektedir. Evli olan katılımcıların %88,4'ünün eşi çalışırken %11,6'sının eşi herhangi bir işte çalışmamaktadır. Katılımcıların %21,5'inin eşi devlet memuruyken %18,7'sinin eşi emeklidir.

Katılımcıların %83,8'i çocuk sahibi olduğunu belirtirken %11,6'sı çocuk sahibi olmadığını belirtmiştir. Çocuk sahibi olduğunu belirten katılımcıların %34,5'i 15-18 yaş aralığında çocuk sahibiyken %22,8'i 25 yaş ve üstü çocuk sahibidir. Tablo 3'e genel olarak bakıldığında 6 yaş ve altı çocuk sahibi olan katılımcıların oranı sadece %7,6'dır. Ayrıca araştırmada 3 yaş altı çocuk sahibi katılımcı bulunmamaktadır. Bu sonuç, kadınların iş gücüne katılımını olumsuz etkileyen çocuk bakımı ve sorumluluğunun kadınların kooperatif ortaklarına de engel oluşturduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 3'te katılımcıların toplam hane gelirine göre dağılımları aktarılmaktadır.

Tablo 3: Katılımcıların Toplam Hane Gelirine Göre Dağılımları

Hanenin Toplam Geliri	Gelir Aralığı	N	%
	2501-5000 TL	18	10,4
	5001-7500 TL	2	1,2
	7501-10000 TL	19	11,0
	10001-12500 TL	36	20,8
	12501-15000 TL	31	17,9
	15001-17500 TL	33	19,1
	17501-20000 TL	16	9,2
	20001 TL ve üzeri	18	10,4
	Toplam	173	100,0

Tablo 3'e göre katılımcıların %20,8'nin 10.001-12.500 TL, %19,1'inin 15.001-17.500 TL ve %17,9'unun 12.501-15.000 TL arası toplam hane geliri mevcuttur. Toplam hane geliri 10.000 TL ve altı olan katılımcıların oranı ise yaklaşık %23'tür. Anketin uygulandığı Ocak-Nisan 2023 tarihlerinde geçerli olan 2023 yılı ilk altı aylık net asgari ücret düzeyi, yaklaşık 8.500 TL'dir. Buna bağlı olarak katılımcıların yaklaşık %23'nün asgari ücret düzeyinin altında ya da ona yakın bir hane gelirine sahip olduğu ifade edilebilir. Ayrıca katılımcıların %72,8'inin hanesinde sigortalı en az bir çalışan varken ailesinde sigortalı çalışan olmayan katılımcıların oranı %27,2'dir.

Katılımcılara sahip oldukları toplam hane gelirinin temel ve kişisel ihtiyaçlarını karşılamada yeterli olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen veriler Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4: Katılımcıların Toplam Hane Gelirinin İhtiyaçlarını Karşılama Durumuna Göre Dağılımları

Barınma	Tutum	N	%	Mobilya	Tutum	N	%
	Evet	153	88,4		Evet	60	34,7
	Hayır	6	3,5		Hayır	86	49,7
	Kısmen	9	5,2		Kısmen	22	12,7
	Cevapsız	5	2,9		Cevapsız	5	2,9
	Toplam	173	100		Toplam	173	100
Isınma	Tutum	N	%	Eğitim ve Sağlık	Tutum	N	%
	Evet	133	76,9		Evet	123	71,1
	Hayır	12	6,9		Hayır	15	8,7
	Kısmen	23	13,3		Kısmen	30	20,2
	Cevapsız	5	2,9		Cevapsız	5	2,9
	Toplam	173	100		Toplam	173	100
Gıda	Tutum	N	%	Eğlence ve Kültür	Tutum	N	%
	Evet	133	76,9		Evet	56	32,4
	Hayır	19	11,0		Hayır	73	42,2
	Kısmen	16	9,2		Kısmen	39	22,5
	Cevapsız	5	2,9		Cevapsız	5	2,9
	Toplam	173	100		Toplam	173	100
Giyim ve Ayakkabı	Tutum	N	%	Kişisel ihtiyaç	Tutum	N	%
	Evet	112	64,7		Evet	62	35,8
	Hayır	20	11,6		Hayır	57	32,9
	Kısmen	36	20,8		Kısmen	49	28,3
	Cevapsız	5	2,9		Cevapsız	5	2,9
	Toplam	173	100		Toplam	173	100
Fatura	Tutum	N	%	Seyahat ve Tatil	Tutum	N	%
	Evet	130	75,1		Evet	34	19,7
	Hayır	20	11,6		Hayır	69	39,9
	Kısmen	18	10,4		Kısmen	65	37,6
	Cevapsız	5	2,9		Cevapsız	5	2,9
	Toplam	173	100		Toplam	173	100

	Toplam	173	100		Toplam	173	100
--	---------------	------------	------------	--	---------------	------------	------------

Tablo 4'e göre katılımcıların %88,4'ü barınma, %76,9'u ısınma ve gıda ihtiyaçlarını toplam hane geliri ile karşılamaktadır. Ayrıca toplam hane geliri ile katılımcıların %75,1'i fatura giderlerini, %71,1'i eğitim ve sağlık ihtiyaçlarını, %64,7'si giyim-ayakkabı ihtiyaçlarını gidermede sorun ile karşılaşmamaktadır. Buna karşılık hane geliriyle seyahat ve tatil ihtiyaçlarını katılımcıların yaklaşık %20'si karşılamaktadır. Benzer şekilde kişisel ihtiyaçlarını katılımcıların %35,9'u, mobilya ihtiyaçlarını %34,7'si ve eğlence-kültür ihtiyaçlarını %32,4'ü geliri ile karşılayabilmektedir. Bu sonuçlar, katılımcıların hane gelirlerinin önemli bir kısmını ısınma, gıda, barınma gibi temel ihtiyaçlara harcadıkları, buna karşılık seyahat, tatil, eğlence vb. ihtiyaçlara yeterli hane geliri ayıramadıkları şeklinde yorumlanabilir.

Katılımcılara toplam hane gelirlerini dikkate alarak kendilerini yoksul hissedip hissetmedikleri sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların %27,2'si kendisini yoksul hissettiğini belirtirken %36,4'ü ise hissetmediğini ifade etmiştir. Kısmen yanıtı veren katılımcı oranı ise %36,4'tür. Kendisini kısmen ya da tamamen yoksul hissettiğini belirten katılımcılara hanelerinde yoksulluğa yol açan başlıca nedenler sorulmuştur. Katılımcılara göre yoksulluklarının başlıca nedeni %40,4 ile düşük gelirdir. Ayrıca işsizlik (%25,3), hayat şartlarının ağır olması (%23,8), hane nüfusunun fazla olması (5,5) ve kırsal kesimde gelirin düşük olması (4,7) diğer önemli nedenlerdir.

4.2. Katılımcıların Kadın Kooperatiflerine Üyelik Sürecine ait Bulgular

Tablo 5'de katılımcıların kooperatif öncesi ücretli bir işte çalışma durumuna ve kooperatife ortaklık nedenlerine ilişkin dağılımlar verilmektedir.

Tablo 5: Katılımcıların Kooperatif Öncesi Ücretli İşte Çalışma Durumu ve Kooperatife Ortaklık Nedenlerine Göre Dağılımları

Kooperatif Öncesi Ücretli İşte Çalışma Durumu	Tutum	N	%
	Evet	46	26,6
	Hayır	127	73,4
	Toplam	173	100
Kooperatif Öncesi Çalışılan Sektör	Sektör	N	%
	Özel sektör	19	41,3
	Kamu sektörü	23	50
	Enformel sektör	4	8,7
	Toplam	46	95,4
Kooperatife Katılma Nedenleri	Üyelik Nedenleri	N	%
	Kadın kooperatifin kadınlara iş imkânı sunması	105	13,93
	Kadın kooperatifin faaliyet alanında yeteneğin olması	77	10,21
	Kadın kooperatifinin başka bir iş bulmada etkili olması	75	9,95
	Kadın kooperatifin markalaştırma olanağını vermesi	71	9,42
	Kadın kooperatifin eğitim imkânının sunması	66	8,75
	Kadın kooperatifin sosyalleşme olanağını sunması	66	8,75
	Kadın kooperatifin yeterli sermaye bulmada etkili olması	50	6,63
	Kadın kooperatifin pazar imkânlarının genişlemesinde etkili olması	50	6,63
	Kadın Kooperatifin mikro kredi imkânını Vermesi	41	5,44
	Kadın kooperatifin girdi maliyetlerini azaltmada etkili olması	41	5,44
	Kadın kooperatifin diğer üreticilerle rekabet etme olanağı sunması	37	4,91
	Kadın kooperatifin küçük birikimleri değerlendirilme şansı	36	4,77
	Kadın Kooperatifinde demokratik ve iş birlikçi sistemin etkili	32	4,24
	Kadın kooperatifi diğer avantajlar sunması	7	0,93
	Toplam	754	100

Tablo 5'e göre katılımcıların %73,4'ü (127 kişi) kooperatife ortak olmadan önce ücretli bir işte çalışmazken %26,6'sı (46 kişi) ise ücretli bir işte çalıştığını beyan etmiştir. Kooperatif öncesi ücretli bir işte çalıştığını belirten katılımcıların %41,3'ü özel sektörde farklı pozisyonlarda çalışmışken %50'si kamu sektöründe memur

ve işçi statüsünde çalışmıştır. Katılımcılardan 4'ü ise daha önce enformel sektörde gündelikçi olarak çalıştığını belirtmiştir. Katılımcıların kadın kooperatiflerine üye olmalarındaki başlıca nedenler sırasıyla kadınlara iş imkânı sunması, kooperatifin faaliyet alanında kendini yetenekli bulması, başka bir iş bulmada yardımcı olması, faaliyet alanında markalaşma imkânının olması ve ortaklara eğitim imkânı sağlaması ile sosyalleşme olanağını sunmasıdır.

Katılımcılar, kadın kooperatiflerinden farklı kanallar aracılığıyla haberdar olmuşlardır. Bu kanallar; sosyal çevre (%60,1), aile ve yakın akraba (%24,3), Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) (%12,7), gazete/dergi ve diğer sosyal medya araçları (%2,9), radyo/TV'dir (%2,3). Ayrıca katılımcılara kooperatif ortaklık sürecinde manevi destek sağlayan kişiler, katılımcının eşi (%29,5), çocukları (%23,1), arkadaşları (%22) ve akrabalarıdır (%10,4). Bununla birlikte katılımcıların %15'i (26 kişi) yakın çevresinden herhangi bir manevi destek görmemiştir.

Tablo 6'da katılımcıların kooperatif ortaklık sürecinde yaşadıkları problemler ve bu problemi aşma yollarına ait dağılımlar verilmektedir.

Tablo 6: Katılımcıların Kooperatife Ortaklık Sürecinde Yaşadıkları Problemlere ve Çözüm Yollarına Göre Dağılımları

Katılımcıların Ortak Olma Sürecinde Yaşadıkları Problemler	Problemler	N	%
	Eşimin itiraz etmesi	21	23,1
	Çevrenin olumsuz tutumu	39	42,8
	Bürokratik işlemlerin zorluğu	4	4,4
	Ortak aidatının yüksek olması	6	6,6
	Eğitimin yetersiz olması	12	13,2
	Erzurum'da kooperatif sayısının yetersizliği	9	9,9
	Toplam	91	100,0
Kooperatif Ortaklık Sürecinde Yaşadıkları Problemleri Aşma Yolları	Çözüm Yolları	N	%
	Ortaklık sonrası elde edilen kazanç	8	9,7
	Ortaklık sonrası elde ettiğim manevi başarı	26	28,3
	Çevre (arkadaş/akraba/mahalle) desteği	7	7,6
	Kooperatife ortak diğer bireylerin desteği	22	23,9
	Kamu kurumu yetkililerinin desteği	15	16,3
	Diğer	14	15,2
	Toplam	92	100

Tablo 6'ya göre kadın kooperatifine ortaklık sürecinde problem yaşamadığını belirten katılımcıların oranı %47,4'tür. Problem yaşadığını belirten katılımcılar ise %52,6 oranındadır. Problem yaşadığını belirten katılımcıların karşılaştıkları başlıca problem %42,8 ile çevrenin (mahalle, akraba vb.) olumsuz bakış açısıdır. Diğer başlıca problemler ise eşinin itiraz etmesi (%23,1) ve eğitiminin yetersiz olmasıdır (%13,2). Kadın kooperatifine katılım sürecinde yaşanan problemleri, katılımcıların %28,3'ü ortaklık sonrası elde edilen manevi başarıyla, %23,9'u ise kooperatife ortak diğer bireylerin desteğiyle aştıklarını belirtmişlerdir. Problemleri ortaklık sonrası elde edilen maddi kazanç (gelir) ile aştıklarını belirten kadınların oranı ise sadece %9,7'dir.

Kooperatife ortak olduktan sonra hayatında değişiklik olduğunu beyan eden katılımcıların oranı %71,7 iken herhangi bir değişiklik olmadığını belirten katılımcıların oranı %7,5'tir. Kısmen cevabını veren katılımcılar ise %20,8'dir. Kooperatife ortaklık sonrası hayatında kısmen ya da tamamen değişiklik olduğunu belirten katılımcılara hayatlarında ne gibi değişiklikler olduğu sorusu yöneltilmiş ve birden fazla seçenek tercih edebilecekleri belirtilmiştir. Tablo 7'de katılımcıların kooperatife ortaklık sonrası hayatlarında yaşadıkları değişime göre dağılımları verilmektedir.

Tablo 7: Katılımcıların Kooperatif Ortaklığı Sonrası Hayatlarında Meydana Gelen Değişikliklere Göre Dağılımları

Katılımcıların Kooperatif Ortaklığı Sonrası Yaşadıkları Değişim	Değişimler	N	%
	Kendime güvenim arttı.	103	59,5
	Geleceğe yönelik umutlarım arttı.	19	11
	Kendime ait bir gelirim oldu.	31	17,9
	İş dünyasına ait bilgi birikimim arttı	14	8,1
	Aile içi sorumluluklarım arttı.	6	3,5
	Toplam	173	100

Tablo 7’ye göre katılımcıların ortaklığı sonrası hayatlarındaki başlıca değişiklik öz güvenlerinin artmasıdır (%59,5). Diğer önemli değişimler ise kendilerine ait bir gelirlerinin olması (%17,9) ve geleceğe yönelik umutlarının artmasıdır (%11). Tablo 8’de kadın kooperatiflerine ortak olduktan sonra kadınların elde ettiği ortalama kazançla ilişkin bilgiler aktarılmaktadır.

Tablo 8: Katılımcıların Kooperatif Ortaklığı Sonrası Elde Ettikleri Ortalama Kazanca Göre Dağılımları

Katılımcıların Kooperatif Üyeliği Sonrası Elde Ettikleri Ortalama Kazanç	Gelir	N	%
	1500 TL ve daha az	3	1,7
	1501-3000 TL	12	6,9
	3001-4500 TL	91	52,5
	4501-6000 TL	20	11,6
	6001-7500 TL	31	17,9
	7501-9000 TL	5	2,9
	9001-11500 TL	6	3,5
	Cevapsız	5	2,9
	Toplam	173	100,0

Tablo 8’e göre kooperatife ortaklık sonrası katılımcıların %52,5’nin elde ettiği ortalama kazanç 3.001-4.500 TL aralığındadır. Katılımcıların elde ettikleri en yüksek ortalama kazanç 9.001-11.500 TL aralığındayken bu geliri elde ettiğini beyan eden katılımcıların oranı sadece %3,5’tir.

Tablo 9’da katılımcıların ortak oldukları kooperatifin düzenlediği faaliyetleri ve bu faaliyetlerin etkisine ilişkin dağılımlar gösterilmektedir.

Tablo 9: Katılımcıların Kooperatifin Düzenlediği Faaliyetler ve Etkilerine Göre Dağılımları

Kooperatifin Düzenlediği Faaliyetler	Faaliyet Alanları	N	%
	İş alanına yönelik eğitim faaliyetleri	82	47,4
	Diğer kooperatiflerle iş birliği	21	12,1
	E-ticarete yönelik hizmet	34	19,7
	Fuar, seminer vb. katılım	10	5,8
	Yurt içi gezisi	7	4,0
	Ürün tanıtımına yönelik hizmet	19	11,0
	Toplam	173	100,0
Faaliyetlerin Katılımcılara Sağladığı Katkılar	Katkılar	N	%
	Ürün kalitesinin artırılmasını sağladı.	87	51,2
	Ürünün markalaşmasını sağladı.	24	14,1
	Yeni ticari ortaklıkların kurulmasını sağladı.	10	5,9
	Farklı üretim tekniklerinin öğrenilmesini sağladı.	41	24,1
	E- ticaret üzerinden ürün satışı başladı	8	4,7
	Toplam	170	100

Tablo 9’a göre kadın kooperatifleri, katılımcılarının %47,4’üne iş alanına ilişkin eğitim faaliyetleri, %19,7’sine e-ticarete yönelik faaliyetler ve %12,1’ine diğer kooperatiflerle iş birliği oluşturma faaliyetleri düzenlemiştir. Katılımcıların %98,3’ü söz konusu faaliyetlerin kendisine katkı sağladığını düşünürken %1,7’si fayda sağlamadığını ifade etmiştir. Kooperatif faaliyetlerinden yararlandığını belirten katılımcılara göre faaliyetlerin sağladığı başlıca katkılar, ürün kalitesinin artırılması (%51,2), farklı üretim tekniklerinin öğrenilmesi (24,1) ve ürünün markalaşmasıdır (%14,1).

Tablo 10’da Erzurum’daki kadın kooperatifleşme hareketliliğinin yeterliliğine ilişkin dağılımlar aktarılmaktadır.

Tablo 10: Katılımcıların Erzurum’daki Kadın Kooperatifleşme Düzeyinin Yeterliliğine İlişkin Görüşlerine Göre Dağılımları

Kadın Kooperatifleşme Hareketliliğinin Yeterliliği	Tutum	N	%
	Evet	56	32,4
	Hayır	72	41,6
	Kısmen	45	26,0
	Toplam	173	100,0
Kadın Kooperatifleşme Hareketliliğinin Yetersizliğinin Nedenleri	Değişimler	N	%
	Kadın girişimci sayısının yetersiz olması	70	59,8
	Ortak hareket etme kültürünün olmaması	29	24,8
	Kadının çalışmasına karşı mahalle baskısı	1	0,9
	Kadınların eğitim seviyesinin düşük olması	6	5,1
	Ekonomik faaliyetlerde erkek hâkimiyeti	8	6,8
	Erzurum da üretim altyapısının yetersiz olması	3	2,6
	Toplam	117	100
Başka İlde Kooperatifin Başarı Durumu	Tutum	N	%
	Evet	86	49,7
	Hayır	43	24,9
	Kısmen	44	25,4
	Toplam	173	100,0
Ortak Hareket Etmenin Rekabet Seviyesine Etkisi	Tutum	N	%
	Evet	139	80,3
	Hayır	4	2,3
	Kararsızım	30	17,3
	Toplam	173	100
Kendilerini Girişimci Olarak Görme Tutumları	Tutum	N	%
	Evet	124	71,7
	Hayır	6	3,5
	Kısmen	43	24,9
	Toplam	173	100

Tablo 10’a göre Erzurum’daki kadın kooperatifleşme faaliyetlerini yeterli bulan katılımcıların oranı %32,4’tür. Buna karşılık hayır diyen katılımcıların oranı %41,6 ve kısmen diyen katılımcıların oranı %26’dır. Erzurum’daki kadın kooperatifleşme hareketini yetersiz ya da kısmen yetersiz bulan katılımcılara yetersizliğin nedenleri sorulmuş ve birden fazla seçenek tercih edebilecekleri belirtilmiştir. Buna göre Erzurum’da kadın kooperatifleşme hareketinin yetersiz olmasının başlıca nedenleri, ildeki kadın girişimci sayısının yetersiz olması (%59,8), ortak hareket etme kültürünün olmaması (%24,8) ve ekonomik faaliyetlerde erkek hâkimiyetinin olmasıdır (%6,8).

Katılımcılara “Erzurum haricinde farklı bir şehirde kooperatifinizin daha başarılı olacağını düşünüyor musunuz?” sorusu yönlendirilmiştir. Tablo 10’daki veriler incelendiğinde katılımcıların %49,7’sinin ilgili soruya evet cevabı verdiği görülmektedir. Bununla birlikte katılımcıların %24,9’u kooperatifin başarısının değişmeyeceğini belirtirken %25,4’ü ise kısmen artacağını düşünmektedir. “Erzurum’daki kadın kooperatifleri ortak hareket ederlerse kooperatiflerin rekabet seviyesi artar mı?” sorusuna ilişkin veriler incelendiğinde katılımcıların %80,3’ünün ortak hareket etmenin rekabet seviyesini artıracak olduğunu düşündüğü, %17,3’ünün ise kararsız kaldığı görülmektedir. Buna karşılık katılımcıların sadece %2,3’ü rekabetin artmayacağına inanmaktadır.

Katılımcılara son olarak kendilerini girişimci olarak görüp görmedikleri sorusu yöneltilmiştir. Tablo 10’a göre katılımcıların %71,7’si kendisini kadın girişimci olarak görmektedir. Ancak katılımcıların %24,9’u bu soruya kısmen yanıtını verirken %3,5’i hayır yanıtını vermiştir.

4.3. Katılımcıların Kadın Kooperatiflerinin Yerel Kalkınmadaki Rolüne İlişkin Tutumları

Tablo 11’de katılımcıların yerel ekonomik kalkınma ifadelerine yönelik tutumlarının aritmetik ortalaması ve standart sapmaları verilmektedir.

Tablo 11: Katılımcıların Yerel Ekonomik Kalkınma İfadelerine Yönelik Tutumlarının Ortalaması

	İFADELER	Ort.	S.s.
İş Gücüne Katılım ve Girişimcilik			
YK1	Kadının iş gücüne katılımını sağlar.	4,55	0,49
YK2	Yörede istihdam olanaklarını artırır.	4,52	0,50
YK8	Kadınların mikro krediye daha fazla erişmesine olanak tanır.	4,49	0,79
YK3	Kadının karşılıksız emeğini görünür kılar.	4,45	0,57
YK4	Atıl kadın emeğine istihdam sağlayarak onun verimliliğini artırır.	4,42	0,64
YK7	Kadınların küçük birikimlerini değerlendirmesine imkân sağlar.	4,41	0,79
YK5	Kadının sosyal güvenlik sistemine dâhil olmasını sağlar.	4,39	0,61
YK6	Kadının girişimcilik yeteneğini geliştirir.	4,29	0,76
Yerel İşletme ve Yatırımlar			
YK18	Yöredeki yerli yatırımların artmasına neden olur.	4,45	0,77
YK14	Üretilen ürünlerin markalaşmasını sağlar.	4,41	0,58
YK15	Üretilen ürünlerin coğrafik işaret almasını sağlar.	4,41	0,58
YK16	Yeni iş sahalarının oluşmasını sağlar.	4,41	0,58
YK17	Yöredeki diğer sektörlerin gelişmesine imkân tanır.	4,41	0,58
YK20	Yastık altı paraların ekonomiye katılmasına neden olur.	4,39	0,76
YK19	Yöredeki yabancı yatırımların artmasına neden olur.	4,35	0,76
YK9	İş birliğiyle, diğer üreticilere karşı rekabet gücü kazandırır.	4,35	0,66
YK12	Üretilen ürünlerin daha fazla pazara ulaşmasını sağlar.	4,29	0,76
YK13	E-ticaret ile pazarlama olanağı sunar.	4,30	0,7
YK11	Ham madde ve girdi maliyetlerini azaltır.	4,23	0,63
YK10	Üretimde iş bölümü ile daha kaliteli mal ve hizmet üretimini sağlar.	4,19	0,75
Hane Geliri ve Yoksulluk			
YK24	Yöredeki yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlar.	4,54	0,59
YK25	Yöredeki gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmaya katkı sağlar.	4,49	0,57
YK22	Hane gelirini eğlence, tatil vb. ihtiyaçları karşılayacak düzeyde artırır.	4,47	0,83
YK21	Hane gelirini temel ihtiyaçları karşılayacak düzeyde artırır.	4,45	0,79
YK23	Hanenin eğitim ve sağlık hizmetinden daha fazla yararlanmasını sağlar.	4,44	0,91

Kişisel Gelişim			
YK30	Kadının liderlik yeteneğini geliştirmesine imkân sağlar.	4,52	0,5
YK28	Kadının öz güvenini artırır.	4,52	0,5
YK29	Kadının çalışma arzusunu güçlendirir.	4,51	0,5
YK31	Kadının ruh sağlığını olumlu yönde etkiler.	4,50	0,5
YK27	Kadının sahip olduğu yeteneği değerlendirmesine olanak sağlar.	4,49	0,5
YK26	Kadının ekonomik bağımsızlığını destekler.	4,38	0,56
Sosyal Hayata Katılım			
YK36	Kadınlar arasındaki dayanışma kültürünü güçlendirir.	4,59	0,49
YK32	Kadının sosyalleşmesine imkân sağlar.	4,55	0,49
YK37	Kadınların temel hak ve özgürlüklere inancını pekiştirir.	4,53	0,59
YK33	Kadının iş dünyasında kendini geliştirmesine olanak sağlar.	4,51	0,5
YK34	Kadınlar arasındaki iş birliğini artırır.	4,45	0,65
YK38	Kadınların demokratik yönetime olan inancını pekiştirir.	4,43	0,83
YK35	Kadınların sosyal iletişimini güçlendirir.	4,43	0,77
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği			
YK42	Kadının ev dışında karar alma mekanizmasına katılmasını sağlar.	4,58	0,49
YK44	Kadının toplumsal kalkınmadaki katkılarını görünür kılar.	4,58	0,49
YK41	Kadının ev içinde karar alma mekanizmasına katılmasını sağlar.	4,57	0,57
YK43	Toplumsal cinsiyet rollerine ait bakışı açısını değiştirir.	4,56	0,49
YK40	Aile içi fiziksel şiddeti azaltır.	4,50	0,72
YK39	Yöredeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltır.	4,45	0,77
Bölgesel Kalkınma			
YK46	Bölgede örgütlenme kültürünün gelişmesine katkıda bulunur.	4,65	0,47
YK45	Bölgede istihdam olanaklarını artırarak yöreden göçü azaltır.	4,61	0,48
YK47	Kooperatifiniz Erzurum ilinin sosyoekonomik kalkınmasına katkı sağlar.	4,49	0,7

Tablo 11’de yerel ekonomik kalkınma ifadelerine yönelik katılımcı algılarının genel ortalama değerinin 4,46 olduğu görülmektedir. En yüksek ortalama değere sahip ifade 4,65 ortalama ile “Örgütlenme kültürünün gelişmesine katkıda bulunur.” ifadesidir. Bu ifadeyi 4,61 ortalama ile “Bölgede istihdam olanaklarını artırarak yöreden göçü azaltır.” ifadesi ve 4,59 ortalama ile “Kadınlar arasındaki dayanışma kültürünü güçlendirir.” ifadeleri takip etmektedir. Tablo 11’de yer alan ifadelerin ortalamalarına genel olarak bakıldığında katılımcıların kadın kooperatiflerinin kadınlar arasında örgütlenme ve dayanışmayı artırarak, yerel istihdam olanaklarını genişleterek ve kadınların iş gücüne katılımı sağlayarak yerel ekonomik kalkınma üzerinde olumlu etkiler oluşturacağını düşündükleri görülmektedir.

Araştırmada yerel ekonomik kalkınma ifadelerine¹ açımlayıcı faktör analizi uygulamak için ilk olarak verilerin Temel Bileşenler Analizine uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett testi ile belirlenmiştir. Analiz sonucuna göre KMO ölçütü %86,9 (>0,50) ile iyi düzeyde ve Barlett testi ise istatistiki olarak anlamlıdır (p=0,00<0,05). Böylece verilerin faktör analizi için uygun olduğu tespit edilmiştir. Daha sonra çalışmanın faktör yapısını belirlemek için döndürülmüş temel bileşenler analizi yapılmıştır. Temel Bileşenler Analizinde korelasyon matrisi dikkate alınarak çok faktörlü yapının söz konusu olduğu durumlarda daha uygun bir seçenek olarak görülen varimax dik döndürme tekniği (Büyüköztürk, 2002, s. 477) tercih edilmiştir. Tablo 12’de açıklanan toplam varyans sonuçları aktarılmaktadır.

¹ Bu bölümde kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerindeki rolüne ilişkin 38 ifadeye ait açımlayıcı faktör analizi sonuçları aktarılmaktadır. Çalışmada TBA ile aynı yapıyı ölçmeyen değişkenleri tespit etmek için değişkenlerin yer aldıkları faktördeki yük değerlerinin yüksek olması ve değişkenlerin tek bir faktörde yüksek yük değerine, diğer faktörlerde ise düşük yük değerine sahip olması şeklinde iki ölçüt dikkate alınmıştır (Büyüköztürk, 2006, s. 124). Birinci ölçütte faktör ağırlığının belirlenmesinde 0,50 kriteri dikkate alınmakta ve bu değer altında faktör ağırlığına sahip değişkenler analizden çıkartılmaktadır. İkinci ölçüte göre bir maddenin faktörlerdeki en yüksek yük değeri ile bu değerden sonraki yüksek yük değeri arasındaki farkın büyük olması arzulanır. Yüksek iki yük değeri arasındaki farkın en az 0,10 olması önerilir. Çok faktörlü bir yapıda birden çok faktörde yüksek yük değeri veren madde, binişik madde olarak tanımlanır ve analizden çıkartılabilir (Büyüköztürk, 2006, s. 124). Çalışmada bu iki ölçüte göre faktör analizi yapılmış ve analizden YK6, YK12, YK13, YK24, YK25, YK29, YK37, YK39 ve YK41 ifadeleri çıkarılarak tekrar döndürülmüş TBA yapılmıştır.

Tablo 12: Yerel Ekonomik Kalkınma İfadelerine Ait Açıklanan Toplam Varyans Sonuçları

Bileşen	Başlangıç Öz Değeri Toplam			Elde Edilen Faktör Yükleri Kareler Toplam			Döndürülmüş Faktör Yükleri		
	Toplam	Var. %	Küm. %	Toplam	Var. %	Küm. %	Toplam	Var. %	Küm. %
1	12,632	33,242	33,242	12,632	33,242	33,242	4,732	12,454	12,454
2	3,284	8,642	41,883	3,284	8,642	41,883	4,676	12,307	24,760
3	3,016	7,936	49,820	3,016	7,936	49,820	4,334	11,406	36,166
4	1,981	5,212	55,032	1,981	5,212	55,032	3,173	8,349	44,516
5	1,712	4,506	59,538	1,712	4,506	59,538	3,058	8,046	52,562
6	1,198	3,153	62,690	1,198	3,153	62,690	2,174	5,721	58,283
7	1,127	2,965	65,655	1,127	2,965	65,655	1,979	5,208	63,491
8	1,032	2,715	68,371	1,032	2,715	68,371	1,854	4,880	68,371

Tablo 12'ye göre bileşenler 8 alt boyuttan oluşmakta ve toplam varyansın %68,371'ini açıklamaktadır. Bu aşamada analize faktör sayısını belirlemek için herhangi bir müdahalede bulunulmamış, öz değer istatistiği 1'den büyük olan faktörler anlamlı olarak kabul edilmiştir.

Tablo 13: Temel Bileşenlerin Adlandırılması ve Yük Değerleri

KOD	İFADELER	Fakt. Yük.	Cron. Alfa
TB1	Ekonomik ve Toplumsal Hayata Katkı		
YK42	Kadının ev dışında karar alma mekanizmasına katılımını artırır.	0,814	0,891
YK43	Toplumun toplumsal cinsiyet rollerine ait bakışı açısını değiştirir.	0,781	
YK44	Kadının toplumsal kalkınmadaki katkılarını görünür kılar.	0,777	
YK46	Örgütlenme kültürünün gelişmesine katkıda bulunur.	0,770	
YK45	Bölgede istihdam olanaklarını artırarak yöreden göçü azaltır.	0,734	
YK47	Erzurum ilinin sosyoekonomik kalkınmasına katkı sağlar.	0,717	
YK40	Aile içi fiziksel şiddeti azaltır.	0,588	
YK38	Kadınların demokratik yönetime olan inancını pekiştirir.	0,548	
TB2	Kadının Sosyalleşmesine Katkı		
YK34	Kadınlar arasındaki iş birliğini artırır.	0,802	0,896
YK35	Kadınların sosyal iletişimini güçlendirir.	0,783	
YK33	Kadının iş dünyasında kendini geliştirmesine olanak sağlar.	0,757	
YK36	Kadınlar arasındaki dayanışma kültürünü güçlendirir.	0,740	
YK32	Kadının sosyalleşmesine imkân sağlar.	0,670	
YK31	Kadının ruh sağlığını olumlu yönde etkiler.	0,568	
YK30	Kadının liderlik yeteneğini geliştirmesine imkân sağlar.	0,519	
TB3	Yöre Yatırımlarına Katkı		

YK16	Yöredeki yerli yatırımların artmasına neden olur.	0,797	0,897
YK17	Yöredeki yabancı yatırımların artmasına neden olur.	0,760	
YK15	Yöredeki diğer sektörlerin gelişmesine imkân tanır.	0,695	
YK18	Yastık altı paraların ekonomiye katılmasına neden olur.	0,644	
YK19	Kadınların küçük birikimlerini değerlendirmesine imkân sağlar.	0,604	
YK14	Yeni iş sahalarının oluşmasını sağlar.	0,577	
TB4	Kadın İstihdamına Katkı		
YK1	Kadının iş gücüne katılımını sağlar.	0,795	0,826
YK3	Kadının karşılıksız emeğini görünür kılar.	0,728	
YK2	Yörede istihdam olanaklarını artırır.	0,693	
YK4	Atıl kadın emeğine istihdam sağlayarak onun verimliliğini artırır.	0,690	
YK5	Kadının sosyal güvenlik sistemine dâhil olmasını sağlar.	0,523	
TB5	Hane Gelirine Katkı		
YK21	Hane gelirini temel ihtiyaçları karşılayacak düzeyde artırır.	0,825	0,854
YK22	Hane gelirini diğer ihtiyaçları karşılayacak düzeyde artırır.	0,777	
YK23	Hanenin eğitim ve sağlık hizmetinden daha fazla yararlanmasını sağlar.	0,744	
YK20	Kadınların mikro krediye daha fazla erişmesine olanak tanır.	0,589	
TB6	Kadının Kişisel Gelişimine Katkı		
YK27	Kadının sahip olduğu yeteneği değerlendirmesine olanak sağlar.	0,745	0,813
YK28	Kadının öz güvenini artırır.	0,673	
YK26	Kadının ekonomik bağımsızlığını destekler.	0,542	
TB7	Yerel Üretime Katkı		
YK7	İş birliğiyle, diğer üreticilere karşı rekabet gücü kazandırır.	0,790	0,709
YK9	Ham madde ve girdi maliyetlerini azaltır.	0,644	
YK8	Üretimde iş bölümü ile daha kaliteli mal ve hizmet üretimini sağlar.	0,535	
TB8	Yerel Ürüne Katkı		
YK13	Üretilen ürünlerin coğrafik işaret almasını sağlar.	0,753	0,733
YK12	Üretilen ürünlerin markalaşmasını sağlar.	0,636	

Tablo 13'te yerel ekonomik kalkınma ifadelerine ait temel bileşenlerin adlandırılması ve yük değerleri gösterilmektedir.

Çalışmada her bir faktörün güvenilirlik analizini yapmak için Alpha Modeli kullanılmış ve iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alpha) hesaplanmıştır. Her bir faktörün iç tutarlılık katsayısı α değeri 0,70 ve üstü olduğu için güvenilir olarak kabul edilmiştir. Bu sonuçlara göre her bir faktörün altındaki değişkenler kendi içerisinde tutarlı olarak benzeşik bir yapıyı açıklayabildiği kabul edilmiştir. Tablo 13'e göre birinci faktör (temel bileşen) örgüt kültürünün gelişmesi, toplumun toplumsal cinsiyet rollerine ait bakış açısını değiştirmesi, bölgedeki

istihdam olanaklarının artırılması vb. bölgenin ekonomik ve sosyal yönden kalkınmasını içeren 8 ifadeyi barındırmakta ve bu nedenle ekonomik ve toplumsal hayata katkı olarak adlandırılmaktadır. İkinci faktör, kadının iş dünyası ve sosyal hayatta yer almasını pekiştiren 6 ifadeyi içermekte ve kadının sosyalleşmesine katkı olarak adlandırılmaktadır. Yöre yatırımlarına katkı olarak adlandırılan 3. faktör bölgedeki yerli veya yabancı yatırımlardaki artış ile ilgili 6 ifadeyi kapsamaktadır. 4. faktör, kadının iş gücüne katılımı ve emeğinin görünür olmasına yönelik 5 ifadeden oluşmaktadır. 5. faktör, kadın kooperatiflerinin hane geliri üzerinde oluşturabileceği olumlu katkıları içeren 4 ifadeden oluştuğu için hane gelirine katkı olarak isimlendirilmiştir. Kadının kişisel gelişimine katkı olarak isimlendirilen 6. faktör, kadın kooperatiflerine üyelik sonrası kadının öz güveni, ekonomik bağımsızlığı gibi kişisel unsurlardaki olumlu değişimi yansıtan 3 ifadeyi içermektedir. 7. faktör, kadın kooperatiflerinin yerel üretime yaptığı katkırı yansıtan 3 ifadeyi, 8. faktör ise yerel ürünlere yaptığı katkıları gösteren 2 ifadeyi kapsamaktadır.

Açımlayıcı faktör analizi sonucu elde edilen bu sekiz faktöre yönelik katılımcıların tutumlarının kadın kooperatiflerinin faaliyetini yürüttüğü lokasyona (il-ilçe merkezi), türüne (tarım kooperatifi ve tarım dışı kooperatif) ve faaliyet süresine (1-5 yıl ve 6-10 yıl) göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini bulmak için Mann-Whitney-U testi² ile analiz yapılmıştır.

Tablo 14'te kooperatifin faaliyet süresine göre Mann-Whitney-U testi sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 14: Kadın Kooperatifinin Faaliyet Süresine Göre Mann-Whitney-U Testi

Faktörler	Gr	N	Sıra Ort.	Mann Whitney-U	z	P
Ekonomik ve Toplumsal Hayata Katkı	1-5	102	90,62	3252	-1,141	0,254
	6-10	71	81,80			
Kadının Sosyalleşmesine Katkı	1-5	102	93,34	2974,50	-2,025	0,043
	6-10	71	77,89			
Yöre Yatırımlarına Katkı	1-5	102	93,34	2974,50	2,025	0,043
	6-10	71	77,89			
Kadın İstihdamına Katkı	1-5	102	95,57	2747	-2,734	0,005
	6-10	71	74,69			
Hane Gelirine Katkı	1-5	102	97,93	2506,50	-3,459	0,000
	6-10	71	71,30			
Kadının Kişisel Gelişimine Katkı	1-5	102	94,96	2809	-2,590	0,010
	6-10	71	75,56			
Yerel Üretime Katkı	1-5	102	96,83	2618,50	-3,131	0,002
	6-10	71	72,88			
Yerel Ürüne Katkı	1-5	102	90,47	3267,50	-1,137	0,255
	6-10	71	82,02			

Tablo 14'te kooperatifin faaliyet süresine göre katılımcıların yerel ekonomik kalkınmanın katkılarına yönelik tutumlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği aktarılmaktadır. Kadın kooperatiflerinin faaliyet süresine göre katılımcıların kadın kooperatiflerinin kadının sosyalleşmesine, yöre yatırımlarına, kadının istihdamına, hane gelirine, kadının kişisel gelişimine ve yerel üretime katkısına ait tutumları istatistiki olarak %5 önem düzeyinde anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bununla birlikte ekonomik ve sosyal hayata katkı ile yerel ürüne katkıya ait katılımcı tutumları, kadın kooperatifinin faaliyet süresine göre anlamlı bir farklılık sergilememektedir. Ancak sekiz faktörün ortalamaları genel olarak incelendiğinde 1-5 yıl arası deneyimine sahip kadın kooperatiflerinin ortalamasının 6-10 yıl arası deneyime sahip kooperatiflerin ortalamasından büyük olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle 1-5 yıl arası deneyime sahip kooperatiflerde yer alan katılımcılar, 6-10 yıl arası deneyime sahip kooperatif ortaklarına göre kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınmaya daha fazla katkı sağladığını düşünmektedir.

² Kolmogrov-Smirnov Normallik test sonucuna (İst=0,189, df:173, p=0,001<0,05) göre veriler normal dağılım göstermemektedir. Dolayısıyla araştırma sorularının testi için parametrik olmayan analiz yöntemlerinden biri olan Mann-Whitney-U testi kullanılmıştır.

Katılımcıların yerel ekonomik kalkınma faktörlerine ait tutumlarının kooperatifin türüne göre farklılık gösterip göstermediğini saptamak amacıyla yapılan Mann-Whitney-U Testi sonuçları Tablo 15’te verilmektedir.

Tablo 15: Kadın Kooperatifinin Türüne Göre Mann-Whitney-U Testi

Faktörler	Gr	N	Sıra Ort.	Mann Whitney-U	z	P
Ekonomik ve Toplumsal Hayata Katkı	Tarım	127	86,04	2798,50	-0,422	0,673
	Tarım D.	46	89,55			
Kadının Sosyalleşmesine Katkı	Tarım	127	86,65	2876	-0,157	0,875
	Tarım D.	46	87,98			
Yöre Yatırımlarına Katkı	Tarım	127	86,65	2876	-0,157	0,875
	Tarım D.	46	87,98			
Kadın İstihdamına Katkı	Tarım	127	86,84	2901	-0,070	0,944
	Tarım D.	46	87,43			
Hane Gelirine Katkı	Tarım	127	89,22	2639,50	-0,973	0,331
	Tarım D.	46	80,88			
Kadının Kişisel Gelişimine Katkı	Tarım	127	86,53	2861,50	-0,211	0,833
	Tarım D.	46	88,29			
Yerel Üretime Katkı	Tarım	127	87,48	2860,50	-0,210	0,833
	Tarım D.	46	85,68			
Yerel Ürüne Katkı	Tarım	127	85,89	2780,50	-0,503	0,615
	Tarım D.	46	90,05			

Tablo 15’teki sonuçlar, kadın kooperatifinin türüne (tarım ya da tarım-dışı kooperatif) göre katılımcıların yerel ekonomik kalkınma faktörlerine ait tutumlarının istatistiki olarak anlamlı bir farklılık sergilemediğini göstermektedir. Bununla birlikte tarım dışı kadın kooperatifine ortak kadınlar, tarım kooperatifine ortak kadınlara göre ekonomik ve toplumsal hayata, kadın istihdamına, kadının sosyalleşmesine, yöre yatırımlarına, kadının kişisel gelişimine ve yerel ürüne kadın kooperatiflerinin daha fazla katkı sağladığını düşünürken tarım kooperatifinde yer alan kadınlar göreceli olarak kadının hane gelirine ve yerel üretime kadın kooperatiflerinin daha fazla katkı sağladığını düşünmektedir.

Katılımcıların yerel ekonomik kalkınma faktörlerine ait tutumlarının kooperatifin faaliyette bulunduğu lokasyona (il merkezi-ilçe merkezi) göre farklılık gösterip göstermediğini saptamak amacıyla yapılan Mann-Whitney-U Testi sonuçları Tablo 16’da verilmektedir.

Tablo 16: Kadın Kooperatifinin Bulunduğu Lokasyona Göre Mann-Whitney-U Testi

Faktörler	Gr	N	Sıra Ort.	Mann Whitney-U	z	P
Ekonomik ve Toplumsal Hayata Katkı	Merkez	119	87,65	3135,50	-0,254	0,799
	İlçe	54	85,56			
Kadının Sosyalleşmesine Katkı	Merkez	119	83,82	2834,50	-1,258	0,208
	İlçe	54	94,01			
Yöre Yatırımlarına Katkı	Merkez	119	83,82	2834,50	-1,258	0,208
	İlçe	54	94,01			
Kadın İstihdamına Katkı	Merkez	119	90,02	2854	-1,192	0,233
	İlçe	54	80,35			
Hane Gelirine Katkı	Merkez	119	86,71	3178,50	-0,114	0,910
	İlçe	54	87,64			

Kadının Kişisel Gelişimine Katkı	Merkez	119	85,19	2997,50	-0,730	0,466
	İlçe	54	90,99			
Yerel Üretime Katkı	Merkez	119	88,95	2981,50	-0,768	0,443
	İlçe	54	82,71			
Yerel Ürüne Katkı	Merkez	119	85,81	3071,50	-0,483	0,629
	İlçe	54	89,62			

Tablo 16'daki sonuçlar, kadın kooperatifinin bulunduğu lokasyona (Erzurum il merkezi-ilçe merkezi) göre katılımcıların yerel ekonomik kalkınma faktörlerine ait tutumlarının istatistiki olarak anlamlı bir farklılık sergilemediğini göstermektedir. Bununla birlikte il merkezindeki kadın kooperatiflerine ortak kadınlar, ilçedeki kooperatiflere ortak kadınlara göre ekonomik ve toplumsal hayata, kadın istihdamına ve yerel üretime kadın kooperatiflerinin daha fazla katkı sağladığını düşünmektedir. Aksine, ilçe merkezinde faaliyet gösteren kooperatiflerde yer alan kadınlar ise göreceli olarak kadının sosyalleşmesine, kişisel gelişimine, hane gelirine, yöredeki yatırımlara ve yerel ürüne kadın kooperatiflerinin daha fazla katkı sağladığını düşünmektedir.

5. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmanın ana amacı Erzurum'daki kadın kooperatiflerinin gelir, istihdam, toplumsal hayata katılım, toplumsal cinsiyet eşitliği, yoksullukla mücadele vb. sosyoekonomik faktörler üzerindeki etkisini tespit ederek yerel ekonomik kalkınmadaki rolünü irdelemektir. Çalışmanın diğer hedefleri ise Erzurum'daki kadın kooperatiflerine ortak kadınların genel demografik özelliklerini ve kadın kooperatiflerinin kadınların hayatlarında yol açtığı değişiklikleri tespit etmektir.

Saha araştırmasına dayanan çalışmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Kapalı uçlu sorulara dayalı anket formunun birinci bölümünde kadın kooperatiflerine ortak kadınların genel demografik özelliklerini ve hane gelirini tespit etmeye yönelik sorular yer alırken ikinci bölümünde kadın kooperatiflerine ortaklık süreci ve sonrasında katılımcıların yaşadıkları problemleri ve kooperatifin hayatlarında rol açtığı değişiklikleri tespit etmeye yönelik sorular bulunmaktadır. Üçüncü bölümde ise kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerindeki etkilerini tespit etmeye yönelik 5'li likert ölçeğine göre hazırlanmış ifadeler yer almıştır. Araştırmanın kapsamını Erzurum'daki kadın kooperatifleri ve bu kooperatiflere ortak kadınlar oluşturmuştur. Ocak-Nisan 2023 tarihleri arasında yürütülen saha araştırması 16 kadın kooperatifine ortak 173 kadının katılımı ile tamamlanmıştır.

Araştırma sonucu toplanan veriler tanımlayıcı istatistikler ile analiz edilmiştir. Ayrıca yerel ekonomik kalkınma ifadelerine yönelik açıklayıcı faktör analizi yapılmış ve elde edilen faktörler ile kadın kooperatiflerinin faaliyetini yürüttüğü lokasyona (il-ilçe merkezi), türüne (tarım kooperatifi ve tarım dışı kooperatif) ve faaliyet süresine (1-5 yıl ve 6-10 yıl) göre katılımcıların tutumlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği Mann-Whitney-U testi ile sınanmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların yaklaşık %75'i 35-54 yaş aralığında ve %70'i evlidir. Katılımcıların yaklaşık %84'ü çocuk sahibi iken bu katılımcıların çocukları genellikle 15-18 yaş aralığındadır. Bununla birlikte okul öncesi yaş grubunda çocuk sahibi olan kadınların oranı sadece %7,6'dır. Ayrıca katılımcıların yaklaşık %34'ü ön lisans ve lisans mezunuyken %23'ü ise ilköğretim mezunudur. Katılımcılara ait demografik özellikler genel olarak değerlendirildiğinde kadın kooperatifleri üzerine yapılan çalışmalar ile benzer bulgulara sahip olduğu görülmektedir (İdris ve ark., 2007; Sönmez, 2011; Tesfay ve Tadele, 2013; Serinikli, 2019). Buna bağlı olarak kadın kooperatiflerine üye kadınların genellikle orta yaş grubunda olduğu ve bu durumun ortaya çıkmasında çocuk bakım sorumluluğunun başlıca etkilerden biri olduğu ifade edilebilir. Türkiye'de kadının iş gücüne katılımını engelleyen problemlerden biri olan çocuk bakımı, kadınların kooperatif ortaklığını da olumsuz etkilemekte, daha küçük yaş grubunda çocuk sahibi olan kadınların göreceli olarak kooperatif faaliyetlerinde daha az görev almasına yol açmaktadır.

Katılımcıların hane gelirlerine ilişkin bulgular incelendiğinde katılımcıların yaklaşık %23'nün anketin yapıldığı Ocak-Nisan 2023 tarihinde geçerli asgari ücret düzeyi olan 8.500 TL'ye yakın bir hane gelirine sahip oldukları tespit edilmiştir. Araştırmada ayrıca, kadınların hane gelirlerinin önemli bir kısmını temel ihtiyaç olarak gördükleri ısınma, gıda, barınma vb. ihtiyaçlara harcadıkları, buna karşılık seyahat, tatil, eğlence vb. ihtiyaçlara yeterli hane geliri ayıramadıkları belirlenmiştir.

Kooperatif ortaklığı öncesi kadınların yaklaşık %74'ü herhangi bir işte ücretli olarak çalışmamıştır. Bununla birlikte geçmişte herhangi bir iş deneyimine sahip olmayan ya da olamayan kadınları kooperatiflere yönlendiren başlıca neden kadınlara iş imkânı sunmasıdır. Bu sonuca bağlı olarak kadın kooperatiflerinin hane

içi sorumluluklar, ataerkil toplum yapısının getirdiği baskılar, eğitim yetersizliği gibi birçok nedenden dolayı istihdam olanağı yakalayamayan kadınlar için önemli bir fırsat yarattığı ve onlara istihdam olanağı sunduğu ifade edilebilir. Bu sonuç literatür ile uyum göstermektedir. Örneğin; Vakoufari, Kizos, Spilani, Koulouri ve Zacharakı (2007) tarafından Yunanistan’da yapılan araştırmanın sonuçlarına göre kooperatifler, kadınların iş hayatına dahil olmalarına olumlu katkı sağlamaktadır. Güney Afrika’da 2017 yılında yapılan başka bir çalışma sonuçları ise kadın kooperatiflerinin beşerî kapasitenin geliştirilmesine ve ekonomik öz yeterliliğin sağlanmasına katkı sağladığını göstermiştir. Ayrıca çalışmada güvenli ve istikrarlı ekonomik geçim kaynaklarına erişemeyen kadınların söz konusu kaynaklara erişmesi için kadın kooperatiflerinin önemli bir kalkınma stratejisi olabileceği vurgulanmıştır (Raniga, 2017). Kadınların kooperatiflere ortak olmasındaki diğer başlıca nedenler ise sırasıyla kooperatifin faaliyet alanında kendini yetenekli bulması, başka bir iş bulmada yardımcı olması, faaliyet alanında markalaşma imkânı sunması, ortaklara eğitim imkânı ve sosyalleşme olanağı sağlamasıdır.

Kadınlar genellikle sosyal çevreleri aracılığıyla kooperatif faaliyetlerinden haberdar olurken üyelik sürecinde başlıca manevi destekçileri eşleri ve çocuklarıdır. Buna karşılık ortaklık sürecinde problem yaşayan katılımcıların karşılaştıkları başlıca problem %42,8 ile mahalle ve akrabaların olumsuz bakış açısıdır. Ayrıca eşinin kooperatif ortaklığına itiraz ettiğini belirten katılımcı oranı da %23’tür. Bu sonuç, kadınların kooperatif ortaklığı sürecinde aile, akraba, mahalle gibi yakın çevresinin en önemli destekleyicisi olduğunu, bununla birlikte problem yaşamalarında da benzer sosyal çevrenin etkili olduğunu göstermektedir. Kadınlar ortaklık sürecinde yaşadıkları problemleri kooperatif ile elde ettikleri manevi başarı ve kooperatife ortak diğer bireylerin desteği ile aşmışlardır. Ayrıca ortaklık sonrası hayatlarındaki en önemli değişiklik öz güvenlerinin artması ve geleceğe ait umutlarının pekişmesidir.

Kadınların ortaklık sonrası elde ettiği kazanç ortalama 3.000-4.500 TL aralığındadır. Kadınların sadece %10’u söz konusu gelirin ortaklık sürecinde yaşadıkları problemleri aşmalarına yardımcı olduğunu düşünmektedir. Buna karşılık kendilerine ait bir gelirin olması, kooperatifin hayatlarına kattığı önemli değişikliklerden biridir. Kadın kooperatifleri üzerine yapılan diğer çalışmalar (Varol, 2013; Sönmez 2011; Demircan Yıldırım, 2022) ile benzerlik gösteren bu sonuç, kooperatiflerin genellikle kadınlara yüksek bir gelir olanağı sunmadığını, bununla birlikte emeklerini görünür kılarak ilk kez bir gelire sahip olmalarına olanak sağladığını, böylece hayatlarında önemli bir değişikliğe yol açtığını göstermektedir.

Katılımcıların önemli bir kısmı Erzurum’daki kadın kooperatifleşme hareketini yetersiz ya da kısmen yetersiz bulurken ildeki kadın girişimci sayısının yetersiz olmasını, ortak hareket etme kültürünün olmamasını ve ekonomik faaliyetlerde erkek hâkimiyetinin olmasını, bu duruma yol açan başlıca nedenler olarak görmektedir. Bununla birlikte Erzurum’daki kadın kooperatiflerinin ortak hareket etmesi durumunda kooperatiflerin rekabet seviyesini artıracığına inanmaktadırlar. Ayrıca kooperatiflerin düzenlediği faaliyetlerin başta ürün kalitesinin artırılması olmak üzere farklı üretim tekniklerinin öğrenilmesi ve ürünün markalaşması gibi birçok konuda kendilerine katkı sağladığını düşünmektedirler.

Katılımcıların yerel ekonomik kalkınma ifadelerine yönelik tutumları incelendiğinde kadınların genel olarak kooperatiflerin yerel ekonomik kalkınma üzerinde olumlu katkılar sağlayacağına ve yörenin ekonomik kalkınmasına destek olacağına inandıkları görülmektedir. Bununla birlikte özellikle kooperatiflerin kadınlar arasında örgütlenme ve dayanışmayı artırarak, yerel istihdam olanaklarını genişleterek ve kadınların iş gücüne katılımını sağlayarak yerel ekonomik kalkınma üzerinde olumlu etkiler oluşturacağını düşünmektedirler.

Yerel ekonomik kalkınma ifadelerine yönelik yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucu sekiz faktör belirlenmiş ve bu faktörler; ekonomik ve toplumsal hayat, yerel üretim, yerel ürün, yöre yatırımları, kadın istihdamı, hane geliri, kadının sosyalleşmesi ve kişisel gelişimi olarak isimlendirilmiştir. Açımlayıcı faktör analizi sonucu elde edilen bu sekiz faktöre yönelik yapılan Mann-Whitney-U testi, katılımcıların tutumlarının kadın kooperatiflerinin faaliyetini yürüttüğü lokasyona ve türüne göre %5 önem düzeyinde anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte il merkezindeki kadın kooperatiflerine ortak kadınlar, ilçedeki kooperatiflere ortak kadınlara göre ekonomik ve toplumsal hayata, kadın istihdamına ve yerel üretime kadın kooperatiflerinin daha fazla katkı sağladığını düşünmektedir. Aksine, ilçe merkezinde faaliyet gösteren kooperatiflerde yer alan kadınlar ise göreceli olarak kadının sosyalleşmesine, kişisel gelişimine, hane gelirine, yöredeki yatırımlara ve yerel ürüne kadın kooperatiflerinin daha fazla katkı sağladığını düşünmektedir. Kentsel alanlar ile karşılaştırıldığında kırsalda yaşayan kadınlar, eğitim imkanlarının yetersizliği, hane gelirine bağımlılık, finansal ve ekonomik kaynaklara erişim zorluğu ve toplumsal cinsiyete bağlı sosyal dışlanma vb. ekonomik ve sosyal problemlere göreceli olarak daha şiddetli maruz kalmaktadırlar (Malima, 2024; Mondol, 2024). Bu bağlamda söz konusu bulgu, kırsaldaki kadın kooperatiflerinin kadınların emeklerini daha fazla görünür kılarak ücretsiz aile işçiliğinden kurtulmalarına, gelir elde etmelerine, sosyalleşmelerine ve böylece

kişisel gelişimlerine imkân sunabildiği, böylece kadınları ekonomik ve sosyal yönden görünür kılabildiği şeklinde yorumlanabilir.

Kadın kooperatiflerinin faaliyet süresine (1-5 yıl ve 6-10 yıl) göre yapılan Mann-Whitney-U test sonuçları ise katılımcıların kadın kooperatiflerinin kadının sosyalleşmesine, yöre yatırımlarına, kadının istihdamına, hane gelirene, kadının kişisel gelişimine ve yerel üretime katkısına ait tutumların istatistiki olarak %5 önem düzeyinde anlamlı bir farklılık sergilediğini göstermiştir. Buna karşılık ekonomik ve sosyal hayata katkı ile yerel ürüne katkıya ait katılımcı tutumları, kadın kooperatifinin faaliyet süresine göre anlamlı bir farklılık sergilememektedir. Ancak sekiz faktörün ortalamaları genel olarak incelendiğinde 1-5 yıl arası deneyimine sahip kadın kooperatiflerinin ortalamasının 6-10 yıl arası deneyime sahip kooperatiflerin ortalamasından büyük olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle 1-5 yıl arası faaliyet süresine sahip kooperatiflerde yer alan katılımcılar, 6-10 yıl arası faaliyet geçmişine sahip kooperatif üyelerine göre kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınmaya daha fazla katkı sağladığını düşünmektedir. Türkiye’deki kadın kooperatifleri, yetersiz eğitim, finansman, izleme, danışmanlık ve güçlü şemsiye kuruluşlarının eksikliği yaşamakta, sınırlı teknik ve yasal destek gibi zorluklar ile karşılaşmaktadırlar. Özellikle kooperatiflere ilişkin yasal düzenlemelerin karmaşık olması, kooperatiflerin finansman kaynaklarına erişimini engelleyebilmektedir. Ayrıca kooperatif sayılarındaki artışa karşılık kooperatife ortak olan bireylerin oranı da düşük kalmaktadır (Akar, 2024, s. 616). Kooperatifçilikte yaşanan bu sorunlar, kooperatiflerin faaliyet süresi arttıkça ortakların beklentilerinin zayıflamasına, bir başka ifadeyle kadınların kooperatiflerin ekonomik ve sosyal katkılarına ilişkin inançlarının zayıflamasına neden olabilmektedir.

Yerel ekonomik kalkınma ifadelerine ait bulgular genel olarak incelendiğinde literatür ile benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Örneğin; Chatzitheodoridis ve ark. (2016), Yunanistan’ın dağlık bölgelerinde kadın kooperatiflerinin yerel kalkınmaya destek olduğunu ileri sürerken Gebremichael (2014) Etiyopya’daki tarım kooperatiflerinin kadınların gelirlerine katkı sağladığını ileri sürmektedir. Benzer şekilde Shava (2019) çalışmasında kooperatiflerin Güney Afrika’nın ekonomik kalkınmasına katkı sağladığını, ancak devlet desteklerinin yeterli düzeyde olmadığını ifade etmektedir. Mehra (1997), ise Hindistan’da kooperatiflerin kadının gelirine katkı sağladığını, ayrıca kadının ekonomik bakımdan statüsünü iyileştirdiğini belirtmektedir.

Türkiye’deki çalışmalar incelendiğinde Yıldırım (2020)’nin kadın kooperatiflerinin bölgenin sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağladığını vurgulayarak kadın emeğinin değerlendirilmesinde önemli yere sahip olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Topaloğlu ve Topaloğlu (2017)’ye göre kadın kooperatiflerinin artması ile ekonomik gelirden artış olmakta, aynı zamanda yeni istihdam kapıları açılmaktadır. Özdoğan ve Kesgin (2021) kadın kooperatiflerinin kadınların kendilerine güvenlerini artırarak sosyal yaşamda var olmalarına ve il ekonomisine katkı sağlamalarına yardımcı olduğunu ifade etmektedir. Yıldırım ve ark. (2021) kadın kooperatiflerinin birlikte hareket edebilme, bireysel olarak gerçekleştirilmesi güç olan hayallerin peşinden gidebilme, üretilen ürünlerin pazarlanması için pazar yeri bulabilme gibi hususlar açısından olumlu etkiler oluşturduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde Karakuş (2022) kadın kooperatiflerinin kadınların yetenek ve becerilerini geliştirmelerine zemin oluşturarak kadınların güçlendirilmesine katkı sağladığını ifade etmektedir.

Sonuç olarak sivil toplumun ekonomik örgütlenmesi olarak kabul edilen kooperatifler, kadının ekonomik ve sosyal hayatta yerinin güçlendirilmesinde ve toplumsal kalkınmada önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. Kadın kooperatifleri, kadının iş gücü piyasasına işçi ve işveren olarak katılmasına destek olurken kadının emeğini görünür kılmakta ve kendisine ait bir gelirin olmasına olanak sağlamaktadır. Diğer taraftan kadının üretim sürecinde yer alması kendisine olan öz güveninin ve öz saygısının artmasına yol açmaktadır. Böylece toplumsal hayatta güçlenen kadın, yörenin ekonomik büyümesine, yoksulluğun azaltılmasına, cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına ve sosyal sermayenin toplumda güçlenmesine katkı yapmakta, yerel kalkınmayı desteklemektedir. Toplumda kadın kooperatiflerinin faaliyetlerine ilişkin bilgi düzeyini artırarak kooperatiflerin daha geniş kitlelerine duyurulması, böylece kooperatiflerin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Ayrıca kadın kooperatifleri arasındaki iş birliğinin, başta yerel ve merkezi yönetimler olmak üzere farklı toplumsal kesimler tarafından desteklenmesi ve ortak bir platformda kooperatiflerin buluşturulması önem teşkil etmektedir. Bu yolla kadın kooperatiflerinin rekabet gücü artırılarak ürettikleri ürünler daha geniş pazarlara ulaşabilecek ve kooperatiflerin toplam geliri artırılacaktır. Artan gelir ise ortak kadınların ortalama kazançlarına yansyarak kadınların kooperatiflere katılımını teşvik edebilecektir. Buna ilaveten kadınların kooperatiflere katılımları önündeki engellerin giderilmesi, özellikle yakın sosyal çevrenin kooperatifler hakkındaki ön yargılarının giderilmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

- Adhikari, K.P. & Goldey, P. (2010). Social Capital and Its “Downside”: The Impact on Sustainability of Induced Community-based Organizations in Nepal. *World Development*, 38(2), 184-194.
- Ahiler Kalkınma Ajansı. (2022). TR71 Bölgesi Kadın Kooperatifleri Araştırma Raporu. <https://www.ahika.gov.tr/assets/upload/dosyalar/tr71-bolgesi-kadin-kooperatifleri-arastirma-raporu.pdf> (E.T.: 10.11.2022).
- Akar, B. G. (2024). Türkiye’de Kadın Kooperatiflerinin Statü Sorunu: Doğru Yerde Konumlanabilmek (İşçi Kooperatifleri Örneği). *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), 603–625.
- Akgül, Ç. (2022). Sürdürülebilir Ekolojik Denge için Modern ve Geleneksel Üretim Yöntemlerinin Entegrasyonunda Kırsal Kadının ve Kadın Kooperatiflerinin Önemi: Afşar Balam Kadın Kooperatifi Örneği. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 9(1), 57-71.
- Akkaya, F.A. (2018). *Türkiye’de Kadın Kooperatiflerinin Sürdürülebilir Kırsal Turizmdeki Önemi ve Finansal Performanslarının Analizi* (Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Aksoy, A. D. ve Günay, G. (2018). Türkiye’de Kadın Kooperatifçiliği. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53(1), 77-90.
- Avşar, G. (2017). *Kırsal Kalkınmada Kadın Kooperatiflerinin Önemi: Eskişehir İlçe ve Mahallelerinde Kadın Kooperatifi Potansiyeli* (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Ayhan Sezer, F. (2022). *Kadın Yoksulluğuyla Mücadelede Kadın Kooperatifleri: Mersin Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Belete, A. H. & Valand, J. (2022). Assessment of Women’s Participation in Cooperative Society in Addis Ababa City Administration: The Case of Lideta Sub-City. *Journal of Positive School Psychology*, 6(6), 8040-8047.
- Bharti, N. (2021). Role of Cooperatives in Economic Empowerment of Women: A Review of Indian Experiences. *World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, 17(4), 617-631, DOI 10.1108/WJEMSD-07-2020-0095.
- Büyüköztürk, Ş. (2006). *Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı* (6. bs). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 8(32), 470-483. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/108451>.
- Carrasco, I. G. (2019). Women-led Cooperatives in Spain: Empowering or Perpetuating Gender Roles?. *REVESCO: Revista de Estudios Cooperativos*, 131, 48-64.
- Ceylan, Ö. (2021). *Kırsaldaki Kadınların Sosyal Kooperatiflerin Oluşumundaki Rolü: Afşar Bala’m Kadın Kooperatifi İncelemesi* (Yüksek Lisans Tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Chatzitheodoridis, F., Kontogeorgos, A., Lilti, P., Apostolidou, I., Michailidis, A. & Loizou, E. (2016). Small Women's Cooperatives in Less Favored and Mountainous Areas under Economic Instability. *Agricultural Economics Review*, 17(1), 63-79.
- Demircan Yıldırım, P. (2022). *Kadın Kooperatiflerinin Kadınların Ekonomik ve Sosyal Yaşamlarında Yarattığı Değişimler: Batı Akdeniz Örneği*. (Doktora Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Duguid, F., Durutaş, G. & Wodzicki, M. (2015). *Türkiye’de Kadın Kooperatiflerinin Mevcut Durumu*. World Bank, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/931051485321696406/pdf/112242-WP-TURKISH-PUBLIC-Rapor-TR.pdf> (E. T.: 15.02.2024).
- Duguid, F. & Weber, N. (2016). *Gender Equality and Women’s Empowerment in Co-Operatives*. International Co-operative Alliance. <https://genderequality.coop/sites/default/files/2021-11/Women%26amp%3BCoops%20Literature%20Review.pdf> (E.T.: 13.11.2022).

- Erdoğan, M. (2022). *Türkiye’de Kooperatiflerin Kadınların Toplumsal Konumları Üzerindeki Etkileri: Gaziantep Kadın Kooperatifleri Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Eyben, R. & A. Cornwall, (2008). *Conceptualizing Empowerment and The Implications for Pro-poor Growth*. A paper for the DAC Poverty Network. Brighton, Institute of Development Studies at the University of Sussex, Brighton
- Gangwar, M., Kandekar, N., Mandai, M.K. & Kandekar, P. (2004). Empowerment Status of Rural Women: Insights from Dairy Cooperatives. *Social Change*, 34(1), 112-123.
- Gebremichael, B. A. (2014). The Role of Agricultural Cooperatives in Promoting Food Security and Rural Women’s Empowerment in Eastern Tigray Region, Ethiopia. *Developing Country Studies*, 4(11), 96-109.
- Gökçe, N. (2023). *Bir Uygulama Topluluğu olarak Zeyniler Çalıkuşu Kadınlar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Herbel, D., Crowley, E., Ourabah Haddad, N. & Lee, M. (2012). Good Practices in Building Innovative Rural Institutions to Increase Food Security. *Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO)*.
- Idrisa, Y.L., Sulumbe, I. M. & Muhammed, A. (2007). Socio-economic Factors Affecting The Participation of Women in Agricultural Co-Operatives in Gwoza Local Government, Borno state, Nigeria. *Agro-Science*, 6 (2), 72-78.
- ILO. (2002). *Applying the comprehensive LED approach: The case of Mozambique*. Geneva.
- Kahrıman, E. (2021). *Bir Kadın Kooperatifi ve Kadınların Dayanışma Deneyimleri* (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Karakuş, G. (2022). Kadın Kooperatiflerinin Kadınların Güçlendirilmesi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasındaki Rolü. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 247-259.
- Kazar, E. N. (2019). *Kadın Yoksulluğunu Azaltmada Kadın Kooperatiflerinin Rolü: İstanbul ve Bursa Örneği* (Doktora Tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- KEİG (Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimciliği). (2015). Türkiye’de Kadın Kooperatifleşmesi: Eğilimler ve İdeal Tipler. <http://www.keig.org/wpcontent/uploads/2016/03/koopwweb.pdf> (Erişim Tarihi: 15.07.2022).
- Kurtege Sefer, B. (2020). Türkiye’de Tarım Alanında Kadın Kooperatifleşmesine Yönelik Politikaların Sınıf ve Cinsiyet Perspektifinden Değerlendirilmesi. Ö. S. Işıl ve S. Değirmenci (Ed.). *Yaşamı Örgütleyen Deneyimler: Kadınlar Dayanışma Ekonomilerini ve Kooperatifleri Tartışıyor* içinde (s. 115-142). İstanbul: NotaBene.
- Majurin, E. (2012). How Women Fare in East African Cooperatives: The Case of Kenya, Tanzania and Uganda. *The Cooperative Facility for Africa (CoopAfrica)*, ILO, Daereselam.
- Malima, R. (2024). Challenges Facing Rural Women in Accessing Economic Empowerment Opportunities in Tanzania. *East African Journal of Arts and Social Sciences*, 7(2), 64–72. <https://doi.org/10.37284/eajass.7.2.2240>
- McKay, R. (2001). Women Entrepreneurs: Moving beyond Family and Flexibility. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 7(4), 148-165. <https://doi.org/10.1108/EUM0000000005764>
- Mehra, R. (1997). Women, Empowerment, and Economic Development. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 554 (1), 136-149. <https://doi.org/10.1177/0002716297554001009>
- Mondol, Md. A. (2024). Exploring Sustainable Initiatives for Rural Women: Analysis of Economic Transformation of Women and Community Empowerment. *American Journal of Interdisciplinary Research and Innovation*, 60–66. <https://doi.org/10.54536/ajiri.v3i4.3773>.
- Myers, J. (2015). Advancing Gender Equality: The Co-operative Way by L. Schincariol McMurtry and JJ McMurtry [Book review]. *Journal of Co-operative Studies*, 48(3), 38-39. Advance online publication. <https://ukscs.coop/sites/default/files/S06-Review1-145.pdf>.

- Nair, N. V. & Moolakkattu, J. S. (2015). Why do Women's Cooperative Societies Languish? A Study of Selected Societies in Kottayam, Kerala. *Asian Journal of Women's Studies*, 21(2), 119-121.
- Nippierd, A., B. (2002). Gender Issues in Cooperatives. *ILO Geneva*.
- Özdemir, E. (2009). *Bir Sivil Toplum Kuruluşu (STK) Örgütlenme Modeli: Amargi Kadın Kooperatifi*. (Yüksek Lisans Tezi). On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Özdoğan, E. ve Kesgin, M. T. (2021). Kırsal Ekonomik Kalkınma için Kadının Güçlendirilmesi: Bolu SS Demirciler Gelincik Kadın Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Örneği. *Zeugma Health Res*, 3(2-3), 81-87.
- Raniga, T. (2017). Participatory Experiences of Women in Economic Development Cooperatives in Bhambayi, KwaZulu-Natal, South Africa. *Special Section of South African Social Work Research*, 27 (2), 215-222.
- Serinikli, N. (2019). Kırsal Alandaki Mikro Kadın Girişimcilerinin Kooperatifleşmeye Karşı Tutumları: Argo-Turizm Kadın Kooperatifleri. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 14(1), 45-57.
- Shava, E. (2019). Cooperatives as Strategies of Local Economic Development in the City of Tshwane. *Journal of Contemporary Management*, 16(2), 23-42. <https://doi.org/10.35683/jcm18028.0025> (A.D.: 11.01.2025).
- Singh, V., Rewani, S.K., Rathore, S.S. & Garg, S.L. (2018). Political Empowerment of Women through Dairy Cooperatives in Rajasthan. *Veterinary Practitioner*, 19(2), 306-308.
- Sönmez, N. İ. (2011). *Kırsal Alanda Kadın Girişimciliğinin Desteklenmesinde Kooperatifçiliğin Rolü Amasya-Çorum İlleri Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- TC. Ticaret Bakanlığı. (2024). Kooperatif Bülteni-Eylül 2024. <https://esnafkoop.ticaret.gov.tr/data/670cc06f13b876dc68d93013/Kooperatif%20%20B%C3%BClteni%20Eyl%C3%BCl%2011.10.2024.pdf> ((Erişim Tarihi: 17.02.2025).
- Tesfay, A. & Tadele, H. (2013). The Role of Cooperatives in Promoting Socio-Economic Empowerment of Women: Evidence from Multipurpose Cooperative Societies in South-Eastern Zone of Tigray, Ethiopia. *International Journal of Community Development*, 1(1), 1-11, DOI:10.11634/233028791301325.
- Topaloğlu E. ve Topaloğlu M. (2017). Türkiye’de Kadın Girişimci Kooperatifleri: Bacıyan-ı Meram Örneği. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 52(4), 203-218.
- Vakoufaris, H., Kizos, T., Spilanis, I., Koulouri, M. & Zacharakis, A. (2007). Women’s Cooperatives and Their Contribution to The Local Development of The North Aegean Region, Greece. *Journal of Rural Cooperation*, 35 (1), 19-41.
- Varol, F. C. (2013). *An Analysis of Women’s Cooperatives in Urban Turkey in Terms of Women’s Empowerment* (Master’s thesis). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- WB (World Bank). (2003). *Local Economic Development: Quick Reference. Urban Development Division*. Washington DC: Yazar.
- Yıldırım, P. D. (2020). Kırsal Kalkınmada Kadın Kooperatiflerinin Rolü: Ahatlı Kadın Kooperatifi Örneği. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 159-170.
- Yıldırım, S., İslamoğlu, E. & Torun, M. A. (2021). Kadın Kooperatiflerinin Ekonomik ve Sosyal Yaşamda Rolü ve Önemi: Antalya İli Örneği. *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Yenilikçi Yaklaşımlar Dergisi*, 5(3), 118-128.

Research Article

Kadın Kooperatiflerinin Yerel Ekonomik Kalkınmadaki Rolü

The Role of Women's Cooperatives On Local Economic Development

Elif NUHOĞLU Yüksek Lisans Mezunlu, Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü https://orcid.org/0009-0003-1255-3219	Emine Demet EKİNCİ HAMAMCI Doç. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi emine.hamamci@erzurum.edu.tr https://orcid.org/0003-2808-2186
--	---

Extended Summary

Cooperatives, considered as the economic organization of civil society, are recognized as an important tool for empowerment of women in economic and social life and social development. By supporting women's participation in the labor market as employees and employers, women's cooperatives make labor of women visible and women have an income of their own. In addition, women's participation in the production process leads to an increase in their self-confidence and self-esteem. Thus, empowered women in socioeconomic life contribute to economic growth, struggle against poverty, gender equality, and the strengthening of social capital in society, and support local economic development. Therefore, the study on women's cooperatives and their impact on the local economy is of significance for future local economic development strategies.

The main aim of this study, by identifying their impact on socioeconomic factors such as income, employment, participation in social life, gender equality, and poverty alleviation, is to examine the role of women's cooperatives on local economic development in Erzurum. The other aims of the study are to identify the demographic characteristics of women's cooperative members in Erzurum and the changes on women's lives affected by women's cooperatives.

In the study, the survey method was used as a data collection tool. The questionnaire form, based on closed-ended questions consists of three parts. In the first section, it was included questions to determine women's general demographic characteristics and household income. The second section aimed to identify the problems experienced by respondents during and after their membership in women's cooperatives and the changes on their lives caused by the cooperatives. To identify the impact of women's cooperatives on local economic development, it was included statements prepared according to 5-point Likert scale in the third section. The statements were grouped under seven headings, by considering the common objectives of local economic development strategies and women's cooperatives. These groups are labor force participation and entrepreneurship; local enterprises and investment; household income and poverty alleviation; personal development; participation in social life; gender equality; and regional competitiveness and development.

In the study, it was scoped female members of women's cooperatives in Erzurum. In Erzurum, as of November 2022, there were 16 women's cooperatives and 174 female members in these cooperatives. In the field research, it was used complete enumeration method to collect data, accordingly 16 women's cooperatives and 174 female members of these cooperatives constituted the scope of the study. The field research, conducted between January and April 2023, was completed with 173 female members of 16 women's cooperatives.

In the study, the collected data was analyzed using descriptive statistics. Additionally, for the local economic development statements, it was conducted exploratory factor analysis and made the Mann Whitney U to test

whether there was a significant difference in the attitudes of the respondents according to the location (province and district), type (agricultural cooperative and non-agricultural cooperative) and years' professional experience (1-5 years and 6-10 years) of women's cooperatives.

According to the results of the study, 67.6% of the respondents are members of women's cooperative, while 24.3% are partners. 8.1% of the respondents are involved in women's cooperatives as founders. Approximately 75% of the respondents are between the ages of 35-54 and 70% are married. Although 83.8% of the respondents have children, the proportion of respondents with children aged 6 and under is only 7.6%. Additionally, there were no respondents in the study with children under the age of 3. This result can be interpreted as child care and responsibility, negatively affecting women's participation in the workforce, also hinders women's cooperative membership. Moreover, the results show that women with different education levels come together in cooperative activities.

Approximately 74% of women did not work in any paid job before membership in the cooperative. The main reasons, directing women to cooperatives, are that the cooperatives offer employment opportunities to women, find themselves skilled in the field of activity of the cooperative, help them find another job, offer branding opportunities in their field of activity, and provide training and socialization opportunities to the partners.

The mean value of respondents' attitudes of local economic development statements is 4.46. Moreover, the statements with the highest mean value are that women's cooperatives have a positive impact on local economic development by increasing organization and solidarity among women, expanding local employment opportunities and enabling women to participate in the workforce.

After membership of women cooperatives, the average earnings of women have become between 3,000-4,500 TL. Only 10% of women think that this income helps them overcome the problems experienced during the membership process. On the other hand, having an income of their own is one of the important changes that the cooperative brings to their lives.

According to the results of the exploratory factor analysis, eight factors, based on the criterion of eigenvalues greater than 1, were extracted, and these factors explained 68.371% of the total variance. These factors were entitled as economic and social life, local production, local products, local investments, women's employment, household income, women's socialization and personal development. Then, by considering these eight factors, it was conducted Mann Whitney U test in the study.

Depending on years' professional experience of women's cooperatives, the Mann Whitney U Test results showed that there was a statistically significant difference at the 5% level in the respondents' attitudes towards the contribution of women's cooperatives to women's socialization, local investments, women's employment, household income, women's personal development and local production. On the contrary, respondent attitudes towards contribution to economic and social life and local products did not show a statistically significant difference according to experience years. However, when the averages of the eight factors are generally evaluated, it is seen that the average of women's cooperatives with 1-5 years of experience is higher than the average of cooperatives with 6-10 years of experience. In other words, women, members of cooperatives with 1-5 years of experience, have thought that women's cooperatives contribute more to local economic development than women in cooperatives with 6-10 years of experience.

By type of women's cooperative (agricultural or non-agricultural cooperative), there was not statistically significant difference in respondents' attitudes towards local economic development factors. Nevertheless, women in non-agricultural women's cooperatives have considered that women's cooperatives contribute more to economic and social life, women's employment, women's socialization, local investments, women's personal development and local products, compared to women in agricultural cooperatives. Whereas women in agricultural cooperatives have considered that cooperatives contribute relatively more to women's household income and local production.

Mann Whitney U Test result refers that the respondents' attitudes towards local economic development factors didn't show a statistically significant difference depending on the location of the women's cooperative (Erzurum city center-district center). However, members of women's cooperatives in the city have believed that women's cooperatives contribute more to economic and social life, women's employment and local production, although women in the district center have considered that cooperatives create greater impacts on women's socialization, personal development, household income, investments and local products.